

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

ZAŠTITA I KONZERVACIJA GROBNOG TEKSTILA IZ KRIPTE
KATEDRALE SV. TEREZIJE AVILSKE U POŽEGI

Vanesa Matošević

Mentor: dr. sc. Zlatko Jurić, redoviti profesor
doc. dr. sc. Višnja Bralić, vanjski suradnik

ZAGREB, 2018.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

ZAŠTITA I KONZERVACIJA GROBNOG TEKSTILA IZ KRIPTI KATEDRALE SV. TEREZIJE AVILSKJE U POŽEGI

The preservation and conservation of grave textiles
from the St. Teresa of Avila cathedral crypt in Požega

Vanesa Matošević

SAŽETAK

Grobni tekstil pruža rijedak uvid u percepcije života i smrti te pogrebne običaje sredine iz koje potječe, trgovinu tekstilom, te tip odjeće i tkanine koja se upotrebljavala na određenom prostoru u određeno vrijeme u povijesti. Jedan takav rijedak primjer pronađen je u kripti katedrale sv. Terezije Avilске u Požegi, gdje su tijekom 18. i 19. stoljeća pokapani i članovi klera i istaknuti građani Požege. Od 546 pojedinaca pokopanih u kripti, većina ih je mumificirano te je tako i njihova odjeća također savršeno očuvana. Haljine dobrostojećih građanki pronađene su u toliko očuvanom stanju da je odlučeno konzervirati ih, restaurirati i izložiti ih široj javnosti. Ovo je relativno neuobičajen pristup grobnom tekstilu, što zaključujemo iz usporedbe s tri slična primjera nalazišta grobnog tekstila, a to su slijedeći: Spitalfields (Ujedinjeno Kraljevstvo), North Brisbane (Australija) i Ostrobothnia (Finska). Tekstili sa svih ovih primjera potječu iz 19. stoljeća te su pokojnici pokapani u kriptama u Spitalfieldsu i u Oulskoj katedrali u Ostrobothniji u Finskoj, dok su u australskom primjeru pokojnici pokapani na groblju. Zbog različite razine očuvanosti (uglavnom puno lošije od tekstila pronađenih u Požegi), odabrani su različiti pristupi i ciljevi istraživanja, pa grobni tekstil nije restauriran niti u jednom od ovih primjera. Iz ovih sličnih, no ipak različitih primjera nalazišta grobnog tekstila i različitih pristupa istome, zaključujemo da odabir pristupa zaštiti i konzervaciji uvelike ovisi o stanju očuvanosti samih predmeta, postavljenom cilju zaštite, načinu organizacije i praksama zaštite kulturne baštine u pojedinim zemljama, ali i interesu te financijskim mogućnostima zajednice i uključenih institucija.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 53 stranice rada, 10 reprodukcija, 1 prilog (23 stranice). Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: 19. st., grobni tekstil, konzerviranje, kriptna katedrale sv. Terezije Avilske, Spitalfields.

Mentor: Zlatko Jurić, dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Komentor: Višnja Bralić, doc. dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, vanjski suradnik.

Ocjenjivač: Franko Čorić, doc. dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Datum prijave rada: 5.9.2017.

Datum predaje rada: 20.11.2018.

Datum obrane rada: 28.11.2018.

Ocjena: odličan (5)

Izjava o autentičnosti rada

Ja, Vanesa Matošević, diplomant/ica na Istrazivačkom smjeru – modul Konzervatorstvo diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Zaštita i konzervacija grobnog tekstila iz kriptе katedrale Sv. Terezije Avilske u Požegi rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 28.11.2018.

Vlastoručni potpis

Sadržaj

1. Uvod	6
2. Grobni tekstil i uzroci njegova propadanja	7
3. Požeški tekstilni nalazi	10
3.1. Požeška katedrala sv. Terezije Avilske i povijest njezine kripe	10
3.2. Tijek i problemi istraživanja u požeškoj kripti	12
3.3. Tekstilni inventar iz kripe katedrale sv. Terezije Avilske	14
3.3.1. Stanje tekstilnog inventara iz kripe požeške katedrale	16
3.4. Kratki uvod u modu razdoblja iz kojeg predmeti potječu	17
4. Odabrani primjeri grobnog tekstila iz kripe katedrale sv. Terezije Avilske: pristup i konzervatorsko-restauratorski postupci	19
4.1. Haljina Ane Ljubić	20
4.2. Haljina Ane Slavetić	25
4.3. Haljina Ane Erlinger	31
4.4. Haljina Josipe pl. Maljevac	35
4.5. Haljina Julijane Dubenik	40
5. Sociološka i antropološka istraživanja požeške kripe	44
6. Usporedba sa svjetskim primjerima: sličnosti i razlike	47
6.1. Kripta u Spitalfieldsu (Engleska)	47
6.1.2. Usporedba pristupa u zaštiti grobnog tekstila u Spitalfieldsu i Požegi	50
6.2. Groblje u sjevernom Brisbaneu (Australija)	51
6.2.1. Usporedba pristupa u zaštiti grobnog tekstila u Queenslandu i Požegi	53
6.3. Slučaj iz Ostrobothnije (Finska)	54
6.3.2. Usporedba pristupa u zaštiti grobnog tekstila u Ouluu i Požegi	56
7. Zaključak	58
8. Prilozi	59
9. Popis arhivskih izvora i literature	59
10. Popis slikovnih priloga	61
11. Katalog građanskog tekstila iz kripe katedrale sv. Terezije Avilske u Požegi	62
12. Summary	84

1. Uvod

Nalazi grobnog tekstila koji su pronađeni u dobrom stanju veoma su rijetki, a posebno su jedinstveni predmeti grobnog tekstila koji su u potpunosti očuvani. Jedan primjer tako vrijednog nalazišta otkriven je u Hrvatskoj, točnije u Požegi u kripti katedrale sv. Terezije Avilske. Kripta je otvorena 2004. godine i od tada se obavljaju konzervatorsko-restauratorski radovi na pronađenim predmetima. Nalazi potječu iz 18. i 19. stoljeća, a osim građanskog i liturgijskog tekstila, pronađeni su očuvani oslikani drveni ljesovi, grobni prilozi i sami pokojnici koji su mumificirani. Koliko je ovo nalazište jedinstveno saznajemo iz usporedbe sa svjetskim primjerima poput crkve u Spitalfieldsu u Londonu, grupi crkava i groblja na području Ostrobothnije u Finskoj te groblju u Queenslandu u Australiji, a istodobno možemo zaključiti i koliko se pristupi istraživanju nalazišta i njihovoj zaštiti razlikuju. Predmeti sa svih ovih nalazišta potječu iz 19. stoljeća i većinom se radi o građanskom tekstu. Unatoč tim sličnostima, stanje predmeta i posljedično pristupi u konzervaciji istih su veoma različiti od požeškog primjera, što ukazuje na kompleksnost pitanja konzervacije grobnog tekstila jer ona ovisi o više faktora. Osim financijskih i tehnoloških mogućnosti, veliki je faktor stanje samih materijala koje određuje što se od određenih predmeta želi i može saznati, te se jesu li predmeti pogodni za izlaganje ili će biti korišteni isključivo za istraživanje.

Temi ćemo pristupiti s uvodom o problemu zaštite grobnog tekstila kojim ćemo objasniti koji su izazovi istraživača grobnog tekstila te kako i u kakvim uvjetima različiti materijali propadaju koristeći poglavlje o tekstu iz Spitalfieldsa Roba C. Janaway i rad o analizi propadanja i metoda dezinfekcije grobnog tekstila Beate Gutarowske, Katarzyne Pietrzak, Waldemara Machnowskog i Jakuba M. Milczareka. Zatim prelazimo na poglavlje o požeškom nalazištu kojeg započinjemo opisom katedrale u Požegi, a nastavljamo problemima i uvjetima istraživanja kripe te opisom tekstilnog inventara kripe za što ćemo koristiti rad o požeškom nalazištu Marine Bender Maringer. Nakon toga поближе ćemo opisati pristup zaštiti i radove na pet haljina pronađenih u kripti, a to su haljine Ane Ljubić, Ane Slavetić, Ane Erlinger, Julijane Dubenik i Josipe pl. Maljevac. Za ovo poglavlje ćemo koristiti izvještaje o provedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima Hrvatskog restauratorskog zavoda koje su pisale konzervatorice-restauratorice Gordana Car i Lana Čačić. Potom ćemo se osvrnuti na ranije spomenute svjetske primjere koje ćemo usporediti s požeškim nalazištem čime zaključujemo rad.

2. Grobni tekstil i uzroci njegova propadanja

U predmete grobnog tekstila ubrajaju se sve vrste tekstilnih predmeta koji su pronađeni sa ostacima pokojnika u ljesovima, grobovima, kriptama i slično, a u njih spadaju i kremirani ostaci predmeta jer oni također nose bitne podatke. Tekstili drugačije propadaju ovisno o pokopnom okolišu, a Janaway ističe da uvijek „postoje pristranosti uzoraka zbog drugačije očuvanosti među arheološkim tekstilima“.¹ Čak i među materijalom koji je pronađen na istom lokalitetu moguće su velike razlike u očuvanosti jer ono ovisi o mnogim faktorima prije, tijekom pokapanja i nakon iskopavanja. Također, bitnu razliku čine i uvjeti u kojima su predmeti čuvani, primjerice radi li se o olovnom ili drvenom ljesu, a bitna je razlika i u očuvanju samih materijala i njihovih vlakana. Proteinska vlakna u vuni, kosi i svili obično su najotpornija u arheološkim uvjetima, no i ona će istrunuti u pravim uvjetima (Jakes i Sibley, 1983; Sibley i Jakes, 1984). Glavni kemijski sastavi vlakana određuju mehanizme mikrobnog propadanja, jer tijekom prirodnog propadanja povijesnih tekstila mikoorganizmi proizvode enzime te izlučuju pigmente i kiseline. Vlakna biljnog i životinjskog porijekla podložnija su propadanju nego svila. Pamučna vlakna su mnogo podložnija propadanju nego vlakna poput like (eng. *bast*) ili jute.² Celulozna vlakna, poput lana i pamuka, veoma lako propadaju pri povećanoj vlažnosti zraka u veoma kratkom vremenskom roku (Janaway, 1989). Celuloza je najpodložnija kiselinama, dok je propadanje vune uzrokovano lužinama (Jakes i Sibley, 1983; Sibley i Jakes, 1984). Svilena vlakna su općenito najstabilnija te pokazuju samo blagu morfološku promjenu, što je vidljivo na primjerima iz Spitalfieldsa³ i Požege.

Prema Gutarowskoj i suradnicima, arheološki tekstili koji su bili u trajnom kontaktu s vodom i zemljom poput mumija, tekstila iz grobova, grobnica, kripti, potopljenih brodova i vojničkih odora, najpodložniji su prirodnom propadanju. Također, podložnost propadanju uvjetovana je stupnjem polimerizacije i kristalnosti polimernih vlakana, čvrstoći tekstila i tipu tkanja. Mikroorganizmi velika su prijetnja arheološkim tekstilima, a mogu utjecati na tekstilne materijale na slijedeće načine: asimilacijom, gdje mikroorganizmi koriste vlakna kao izvor hranjivih tvari, ili degradacijom, gdje se tkanine oštećuju zbog porasta mikroorganizama i njihovih sekreta. Za propadanje celuloznih i bjelančevinastih arheoloških tekstila najzaslužnije su nitaste gljivice (eng. *filamentous fungi*), dok su za propadanje svile

¹ Janaway, 1993., 96.

² Gutarowska, 2016., 2.

³ Janaway, 1993., 96.

najzaslužnije bakterije.⁴ Najčešći mikroorganizmi pronađeni na arheološkim tekstilima su bakterije i plijesan.⁵

Biološko propadanje tekstila uzokuje mirise, mrlje, diskoloraciju, smanjenu čvrstoću i promjenu u pH vrijednosti tkanine. Mrlje se pojavljuju zbog pigmenata koji se otpuštaju uslijed djelovanja bakterija. Najčešći je pigment melamin (kojeg proizvode gljivice), zbog kojeg tkanine dobivaju tamniju nijansu. Ovisno o grupi mikroorganizama koji djeluju na tekstil boja može varirati od bež, žute, narančaste, crvene do smeđe ili crne. Također, mikroorganizmi mogu promijeniti pH vlakana, što rezultira u promjeni bojila korištenih na tkanini. Rad mikroorganizama može dovesti do smanjenja kakvoće vlakna, promjena u strukturi, pucanja i fragmentacije tekstila što smanjuje čvrstoću i elastičnost tekstilnog materijala.⁶

Unutar lijesa propadanje tekstila najuže je povezano s biokemijskim propadanjem trupla. U tom je slučaju bitan interval između smrti i zatvaranja lijesa, ako je pečat bio zrakonepropustan, a bitna je i brzina i razina propadanja lijesa do vremena iskapanja. Nadalje, tekstile mogu oštetiti ličinke koje se hrane tijelom, kao i one ličinke koje se hrane izravno tekstilom.⁷ U okolišu koji se brzo suši, topao je i ima dobar protok zraka, tkiva se suše i proces raspadanja se zaustavlja, tako dovodeći do mumifikacije. Suha podloga može nepovoljno utjecati na enzimske sustave mikroorganizama, pogotovo gljiva, što neće rezultirati samo očuvanjem trupla, nego i pridruženih tekstila. Ipak, oboje su podložni napadima insekata.⁸

Čak i unutar lijesa postoje različiti uvjeti. Leđna strana odjevnih predmeta obično je puno lošije očuvana od prednje strane zbog pritiska tijela i skupljanja tjelesnih tekućina. Također, prisutnost piljevine u lijesu potiče razgradnju pamuka i lana zbog oslobađanja organskih kiselina. Ipak, opisana oštećenja zahvaćaju jedino tekstil s kojim se nalazi u direktnom kontaktu.⁹

Veoma je bitno proučiti razinu zaraženosti tekstila mikrobima i točne vrste mikroorganizama koji su se nastanili na povijesnom tekstilu zato što ono određuje strategiju održavanja i metode konzervacije, dezinfekcije i čuvanja. Prije bilo kojeg tretmana mora se analizirati

⁴ Gutarowska, 2016., 2.

⁵ [Isto, str. 3.]

⁶ [Isto, str. 3.]

⁷ Janaway, 1993., 97.

⁸ [Isto, str. 98.]

⁹ [Isto, str. 100.]

potencijal propadanja prouzrokovano mikroorganizmima. Povijesni tekstil se tehnički može analizirati kroz različite perspektive: struktura i stanje vlakana, kemijski sastav vlakana, te identifikacija boja i pigmenata. U uvodnim kemijskim istraživanjima tekstilnih predmeta, prvo se analiziraju vrsta i stanje vlakana.¹⁰ Nažalost, većina dostupnih analitičkih metoda za određivanje stupnja deterioracije tekstila su invazivne i destruktivne, a najvažniji zahtjev za analizu povijesnih tekstila jest neinvazivnost. Prije ikakvih restauracija bitno je odrediti vlakna koja tvore tkaninu. Metode koje ne iziskuju uništavanje materijala, a mogu dati precizan opis materijala na osnovu fragmenta ili čak pojedinačnih vlakana arheološkog tekstila su SEM-EDX¹¹, TEM¹², XRF¹³, ATR FT-IR¹⁴, LA-ICP-MS-TOF¹⁵. Moderne molekularne metode omogućavaju neinvazivnu analizu razine propadanja tekstila.¹⁶ Dezinfekcija povijesnih tekstila je problematična utoliko što je uvijek invazivna, a trenutačno ne postoji dovoljno iscrpne literature o tom problemu, te Gutarowska i suradnici savjetuju testiranje metoda na drugim tekstilima prije upotrebe istih na povijesnom tekstilu.¹⁷

¹⁰ Gutarowska, 2016., 5.

¹¹ SEM-EDX analiza ili Scanning Electron Microscopy - Energy Dispersive X-Ray Analyzer

¹² TEM analiza ili Transmission Electron Microscopy.

¹³ XRF analiza ili X-ray Fluorescence, rendgenoluminiscencija.

¹⁴ ATR FT-R analiza ili Attenuated Total Reflectance Fourier Transform Infrared Spectroscopy.

¹⁵ LA-ICP-MS-TOF analiza ili Laser Ablation Inductively Coupled Plasma Time-of-Flight Spectrometry.

¹⁶ [Isto, str. 12.]

¹⁷ [Isto, str. 13.]

3. Požeški tekstilni nalazi

3.1. Požeška katedrala sv. Terezije Avilske i povijest njezine kriptе

Idejni začetnik današnje katedrale sv. Terezije Avilske bio je zagrebački biskup Franjo Thauszy, koji je pokrenuo gradnju crkve u sklopu tadašnje konsolidacije Zagrebačke biskupije u zapadnoj Slavoniji, a Požega je odabrana za smještaj filijale Zagrebačkog kaptola 1752. godine.¹⁸ On je od države kupio požešku tvrđu i vojno spremište, te je na njihovom mjestu htio izgraditi crkvu.¹⁹ Gradskim vlastima to nije odgovaralo, pa je odobrenje za gradnju crkve zatražio od carice Marije Terezije. Odobrenje je i dobio 11. srpnja 1754. godine dopisom u kojem carica urgira da se za građenje crkve upotrijebi građevni materijal nekadašnje požeške tvrđe, stare vojarne i spremišta. Caričina je naredba prihvaćena na glavnoj županijskoj skupštini nekoliko dana kasnije. Marija Terezija je prvo zatražila izradu nacrt crkve, a kasnije je financijski potpomogla izgradnju i uređenje crkve.²⁰ Po njezinoj izričitoj želji, crkva je posvećena sv. Tereziji Avilskoj. Biskup Thauszy je 28. lipnja 1756. godine položio temeljni kamen za crkvu i upoznao se s organizacijom gradnje koja je tada započeta.²¹

Sama gradnja crkve trajala je sedam godina, od 1756. do 1763. godine.²² Crkva je smještena na novoizgrađenom trgu, te je tako tvorila novo barokno žarište u srednjovjekovnom gradu.²³ Tlocrt crkve je u obliku latinskog križa, a crkva je građena u kasno baroknom stilu. Zbog skladne unutrašnjosti i vanjštine, crkva predstavlja dragulj baroknog graditeljstva u Hrvatskoj. Prostor crkve je podijeljen na tri kvadratna baldahinska traveja kupolastih svodova. Prvi travej tvori ulazni prostor s pjevalištem, drugi je središnji dio broda, a treći tvori svetište zaključeno segmentnom apsidom. Zaobljene kapele uz središnji travej uvode transverzalne osi te pridonose dinamičnosti prostora. Unutrašnjost crkve je raščlanjena zidnim stupecima i svodnim pojasnicama, dok je središnji dio naglašen „oblikovanjem skošenih kutova u okviru inače konveksno-konkavno tretiranih snopastih stupaca s dvostrukim kompozitnim pilastrima, nad kojima se diže gređe što kontinuiraju i u zaobljene uglove kapela.“²⁴ Trijumfalni luk je ujedno jedna od pojasnica svoda, čime se ostvaruje prostorni kontinuitet. Pjevalište je izgrađeno na stupovima i valovitom ogradom zadire u prostor broda. Sakristija i oratorij uz svetište te

¹⁸ Horvat-Levaj, 283.

¹⁹ Potrebica, 1996., 22.

²⁰ [Isto, str. 22.]

²¹ [Isto, str. 23.]

²² [Isto, str. 24.]

²³ Horvat-Levaj, 283.

²⁴ [Isto, str. 284.]

kapele i predvorja sjemeništa uz pročelni dio smješteni su simetrično i time pridonose kompleksnosti prostorne organizacije. Osim spomenutih crkvenih aneksa, Horvat Levaj ističe da efektu barokne sceničnosti pridonose i portali i empore sakristija i oratorija koji su artikulirani rokoko motivima, osebujnim zabatima te konveksnim kapitelima ukrašenim ljuskama s kuglicama i svitcima.²⁵

Potrebno je istaknuti harmoničnost i eleganciju crkve koju savršeno upotpunjuje vitki 63 metara visoki zvonik raščlanjen pilastrima i vijencima na zapadnom pročelju. Zvonik donosi oblikovne i konstruktivne inovacije u tipu integriranog pročelnog zvonika. Horvat Levaj navodi da u većini ranijih i kasnijih hrvatskih i austrijskih sličnih primjera tlocrtni format zvonika određuje dimenzije ulaznog pretprostora s pjevalištem. Međutim, stražnju stranu zvonika crkve sv. Terezije Avilske nosi luk u potkrovlju, pa je svod ulaznog traveja oblikovan neovisno o tlocrtnom formatu zvonika, što omogućuju vanjski kontrafori na koje je nadovezuju pročelni zidovi aneksa.²⁶ Pročelje je barokno s naglašenim vertikalnim linijama, volute su upotpunjene skulpturama klečećih anđela s naglašenim s-linijama.²⁷ Apside, kapele i sakristije su međusobno ujedinjene oblo oblikovanim uglovima, a blago konveskno-konkavne krivulje krase i pročelje. Veliki red toskanskih pilastra dijeli pročelje na središnji dio sa segmentnim zabatom i na bočne konkavne dijelove. Raznoliki oblik otvora na vanjštini crkve povezuje obrada profiliranih okvira s „klasičnim“ i rokoko ukrasima, kao i u unutrašnjosti crkve.²⁸

Nažalost, ime graditelja je nepoznato, no Katarina Horvat Levaj navodi kako je prema tlocrtno-prostornom rješenju požeškoj crkvi gotovo identična dominikanska crkva u Vacu u Mađarskoj, koju je projektirao austrijski arhitekt Franz Anton Pilgram, a izgrađena je 1761. godine, no u to je vrijeme gradnja požeške crkve bila pred završetkom.²⁹ S druge strane, Matko Peić piše kako su: „Veliki dio arhitekture požeškog baroka sagradili putujući talijanski majstori koji su u podnožje zgrada na glavnom požeškom trgu unijeli oblik zvan bolta, oblik poznat u graditeljstvu Padove.“³⁰ Unutrašnjost crkve ima kasno-barokna i rokoko stilska obilježja, a od unutarnje opreme potrebno je istaknuti oltare sv. Mihovila arhanđela i sv. Ivana Nepomuka s propovjedaonicom, glavni oltar koji svojom monumentalnošću predstavlja jedinstveni primjer kasno-baroknog namještaja te klupe od hrastovine sa rezbarenim rokoko

²⁵ [Isto, str. 284.]

²⁶ [Isto, str. 289.]

²⁷ Potrebica, 1996., 24.

²⁸ Horvat- Levaj, 284.

²⁹ Bender Maringer, 2012., 210.

³⁰ Potrebica, 1996., 24.

motivima na bočnim stranama. Autori oltarnih slika dobavljenih iz Beča nisu poznati, no poznato je da su zidne slike 1899. godine naslikali Oton Iveković i Celestin Medović. Crkva ima zasvođene baldahinske svodove koji stvaraju savršenu akustiku.³¹

Za ovaj rad je najbitnija sama kriptu katedrale koja se nalazi u prostoru ispod svetišta i dijelom ispod srednjeg broda crkve.³² Kriptu ima tlocrt u obliku slova T. Presvođeni prostor podijeljen je stubovima s jednim dodatnim, dozidanim stubom u sjevernom dijelu koji podupire svod. Marina Bender Maringer piše kako je moguće da je stub dodan nakon pada zvonika 1926. godine kada je svod oštećen. Dva su ulaza u kriptu bila zazidana, jedan s južne strane crkve i jedan iz broda crkve. Uži prolaz u istočnom dijelu kriptu pomaknut je južnije od središnje osi i vodi u prostor kriptu ispod svetišta crkve. Kriptu je podijeljena na dva prostora. Ispod svetišta nalazi se manji prostor koji je ožbukano i podignuto na višem nivou od većeg prostora, *Crypte Major*. Ukop klera vršio se isključivo u prostoru ispod svetišta, a prostor ispod lađe služio je za ukop uglednih građana Požege tijekom 18. i 19. stoljeća. Bender Maringer piše kako je u razdoblju između 1760. i 1867. godine 546 osoba bilo pokopano u kriptu katedrale. Kriptu ima po dva zračnika na sjevernom i južnom zidu, dodatna dva zračnika na istočnom zidu prostora pod svetištem te je na taj način omogućeno stvaranje specifične mikroklimu koja je pogodovala očuvanju ljesova i prirodnom isušivanju (mumificiranju) tijela.³³

3.2. Tijek i problemi istraživanja u požeškoj kriptu

Ideja za istraživanje kriptu požeške katedrale nastala je tijekom opsežnih radova na obnovi katedrale. U sklopu tih radova planiralo se otvaranje kriptu kako bi se prostor arhitektonski izmjerio, nakon čega bi se kriptu uredila i obnovila na način da se prostor ponovo stavi u funkciju. Naime, dio ispod svetišta bio bi namijenjen za ukop biskupa, a dio ispod broda katedrale koristio bi se za liturgijske svrhe.³⁴ Bender Maringer ističe: „Utvrdivši da je riječ o vrijednoj i specifičnoj građi, na inicijativu Konzervatorskog odjela u Požegi obavljene su istražni radovi“.³⁵ Stručni tim činili su: „mr. sc. Davorin Stepinac s Instituta za povijest umjetnosti, Zoran Fumić, dipl. ing. arh. i Marina Bender, dipl. pov. umj. iz Konzervatorskog

³¹ [Isto, str. 25.]

³² Bender Maringer, 2012., 210.

³³ [Isto, str. 211.]

³⁴ Bender Maringer, 2012., 210.

³⁵ [Isto, str. 211.]

odjela u Požegi, Boris Maringer i msgr. Josip Devčić, generalni vikar.³⁶ Nakon otvaranja kriptе 16. srpnja 2004. godine³⁷, istraživanje je započeto na jesen 2004. godine evidentiranjem i fotografiranjem svakog ljesa i njegovog sadržaja.³⁸ Fotografiranje se većinom izvodilo izvan kriptе, osim iznimnih slučajeva kada su ljesovi bili potpuno uništeni, tada su oni fotografirani *in situ*.³⁹ Bender Maringer navodi da su istražne radove obavljali dipl. arh. iz Gradskog muzeja Požega Dubravka Sokač-Štimac, vanjski suradnik fotograf Boris Maringer, dipl. pov. umj. iz Konzervatorskog odjela u Požegi Marina Bender te tri radnika „Tekije“ d.o.o.⁴⁰ Pronađena su 233 dokumentirana ljesa i ukupno 517 pokojnika.⁴¹

Iako su stručnjaci odmah uvidjeli važnost i jedinstvenost ovakvog nalaza, zanimanje crkve za očuvanjem tih vrijednih nalaza iz povijesti Požege na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće je izostalo, što ukazuje na suštinsku razliku između valorizacije vlasnika i struke. Dok je struka zagovarala istraživanje nalaza, vlasnicima ono nije bilo od važnosti. Štoviše, da nije bilo intervencije struke, ti bi nalazi danas bili izgubljeni. Crkva je jedino prostor smatrala bitnim za očuvanje, a konzervatori su nalaze valorizirali kao bitan dio požeške kulturne baštine i povijesti te kao izuzetno rijetke predmete za čuvanje i restauriranje. Srećom, u suradnji sa Hrvatskim restauratorskim zavodom u Zagrebu izvršeno je istraživanje i detaljno dokumentiranje stanja umjetnina. Konzervatorski odjel u istraživanja tekstilnih nalaza uključio je Prirodoslovni laboratorij Hrvatskog restauratorskog zavoda i Zavod za industrijsku ekologiju Fakulteta kemijskog inženjerstva i tehnologije Sveučilišta u Zagrebu. Mumificirana tijela nisu istražena niti očuvana, već su zakopana na mjesnom groblju, no iznimnim su angažmanom požeških konzervatora očuvani grobni prilozi iz ljesova te odjeća pokojnika. Haljine i grobni prilozi se trenutačno nalaze u prostorima Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu i u prostorima Konzervatorskog odjela u Požegi.

Nakon provedenih istraživanja i konzervatorsko-restauratorskih radova ne samo na haljinama, već i na ljesovima i predmetima pronađenima u kripti, u Požegi je 2007. godine organizirana izložba pod nazivom *Memoria*. Izložba je bila otvorena od 2.11.2007. do 6.1.2008. godine u prostorijama konzervatorskog odjela u Požegi, a na toj su izložbi bile predstavljene haljine

³⁶ Bender Maringer, 2007., 21.

³⁷ [Isto, str. 21.]

³⁸ Bender Maringer, 2012., 209.

³⁹ Bender Maringer, 2007., 21.

⁴⁰ [Isto, str. 22.] Radnici Tekije d.o.o. koji su obavljali istražne radove na kripti su Mato Antunović, Miodrag Đurić i Ivica Žarić.

⁴¹ Bender Maringer, 2012., 211-222.

Ane Ljubić i Ane Slavetić.⁴² Druga je izložba otvorena 10. prosinca 2014. godine, također u Požegi, pod nazivom *Svileni tragovi*. Na ovoj su izložbi ponovo izložene haljine Ane Ljubić i Ane Slavetić, a osim njih još i haljine Julijane Dubenik, Josipe pl. Maljevac i Ane Erlinger. Konzervatori iz Ministarstva kulture, Konzervatorskog odjela u Požegi izveli su idejno rješenje i realizaciju postava izložbe, a konzervatorice-restauratorice Hrvatskog restauratorskog zavoda bili su autorice svih konzervatorsko-restauratorskih radova na predmetima te njihovih opisa na plakatima.⁴³

3.3. Tekstilni inventar iz kripe katedrale sv. Terezije Avilske

U kripti su pronađena 233 dokumentirana lijesa datirana u 19. stoljeće.⁴⁴ Od grobnih priloga pronađeno je mnoštvo krunica, križeva i medalja. Većina krunica su drvene, no otkriveno je nekoliko krunica izrađenih od drugih materijala. Zatim, u kripti se nalazio i jedan krizmarij koji se sastoji od plitice na kojoj su dvije cilindrične posudice s poklopcem, moćnik sv. Maksimilijana, gipsana pločica s likom sv. Franje Ksaverskog te nakit (naušnice, prsteni, ukosnice...)⁴⁵

Tekstilni inventar sastoji se od ukupno sedamdeset sedam odjevnih predmeta i fragmenata. Inventar se dijeli na dvije veće skupine: liturgijski i građanski tekstil. Liturgijsko ruho potječe iz ljesova svećeničkih ukopa, dok građanski tekstil potječe iz civilnih ukopa, tj. ljesova iz kripe ispod lađe crkve. Liturgijski tekstil je većinom datiran u 18. stoljeće.⁴⁶ Pronađeno je jedanaest predmeta liturgijskog tekstila i fragmenata istog.⁴⁷ U te predmete spadaju misnica smeđe boje od damasta bogatog cvjetnog motiva, srednji leđni dio tamnosmeđe misnice od damasta i moare (fran. *moiré*) tkanine, tamnosmeđa reverenda, bakrenosmeđa stola sa velikim motivom voća (ananasa), četiri fragmenta tamnosmeđe damast stole, tri kape⁴⁸, dva fragmenta metalnih posrebranih traka, crveno četverobridno uže s dvije kićanke te zelena kićanka.⁴⁹

⁴² [Isto, str. 56.]

⁴³ *Svileni tragovi*, Hrvatski restauratorski zavod, <http://www.h-r-z.hr/index.php/djelatnosti/izloze/1593-rsvileni-tragovi-izloze-restauriranih-haljina-iz-kripe-katedrale-u-poezi> (pregledano 26. kolovoza 2018.)

⁴⁴ Bender Maringer, 2012., 211.

⁴⁵ Bender Maringer, 2007., 48-49.

⁴⁶ Car, Iz izvješća o izvedenim radovima preventivnog konzerviranja na tekstilnom inventaru kripe katedrale sv. Terezije Avilske u Požegi, 2016., 7.

⁴⁷ [Isto, str. 8.]

⁴⁸ Mala, okrugla tamnosmeđa kapa sa šest trokutastih polja, tamnosmeđi bired, te smeđa baršunasta kapa s umjetnim pletenim krznom s unutrašnje strane.

⁴⁹ [Isto, str. 8-9.]

Iako su tkanine građanske odjeće često starije datacije (18. stoljeće), ti se odjevni predmeti datiraju u prvu polovicu 19. stoljeća. Možemo ga podijeliti na žensku odjeću s priborom, mušku odjeću i dječju odjeću. Najmnogobrojnija je ženska odjeća s priborom. Među najočuvanije predmete pripada pet ženskih haljina, a to su haljine Ane Ljubić (brokatna ampir haljina boje breskve s cvjetnim uzorkom), Ane Erlinger (viktorijanska haljina od bakrenog tafta), Ane Slavetić (bakreno smeđa haljina od tafta iz razdoblja romantizma), Julijane Dubenik (ampir haljina od tafta svjetlosmeđe boje breskve) i Josipe pl. Maljevac (viktorijanska haljina od smeđeg tafta), koje ćemo kasnije pobliže opisati. Pronađeno je i šest ženskih haljina u lošijem, fragmentiranijem stanju: ljubičasta ampir haljina (sastoji se od gornjeg i donjeg dijela haljine), tamnosmeđa haljina na preklop od tafta koja pripada u razdoblje romantizma,⁵⁰ smeđa haljina od tafta u dijelovima koja također potječe iz romantizma, smeđa ampir haljina od ripsa, gornji dijelovi prugaste ampir haljine u zelenoj, plavoj i bež boji, donji dio haljine ili suknje od plavo zeleno bež damasta cvjetnog motiva. Pronađen je i komplet Ane Filić koji se sastoji od kaputića i suknje.

Nadalje, pronađeno je pet ženskih kapa⁵¹, devet marama⁵², jedna tamnosmeđa pregača, smeđa košulja-kaputić, jedna pletena rukavica,⁵³ nekoliko odvojenih dijelova bijelih kožnih salonki, fragmenti i dijelovi jedne ženske cipele (tamnosmeđa koža, tamnocrveni saten, dvije smeđe mašne od tafta),⁵⁴ te dva para dokoljenki od kojih jedne imaju odrezane prste, a druge su pripadale Kristini von Bunjik de Kisthind, rođenoj Maljevac. Također, pronađeni su skupni grobni sitni nalazi Ane Erlinger koji uključuju periku, ostatak krunice i tri vrpce te skupni grobni sitni nalazi Gertrud Fergich koji uključuju krunicu, vrpce, rese i tkaninu.⁵⁵ Pronađene su tri mašne⁵⁶, dvadeset i sedam ukrasnih vrpce⁵⁷, te razni fragmenti⁵⁸.

⁵⁰ [Isto, str. 9.]

⁵¹ Tamnosmeđa baršunasta kapa s trakom od tila, tamnosmeđa kapa od ripsa, tamnosmeđa čipkana kapa od tila, baršunasta kapa s mašnom te tamnosmeđa satenska kapa.

⁵² Tamnosmeđa/smeđa marama u fragmentima, tamnosmeđa marama ili šal s uzdužnim prugama, marama s uzdužnim prugama tamnosmeđe i smeđe boje od kojih su vanjske pruge široke a unutarnje uske, crveno bež marama, šal ili marama breskva ružičaste boje, tamnosmeđa marama bez motiva, fragment tamnosmeđe marame ili pelerine od tafta, svijetlosmeđa marama s resama i sitnim cvjetnim motivom te marama od tafta s resama i bogatim cvjetno-lisnatim motivom. [Isto, str. 10.]

⁵³ [Isto, str. 11.]

⁵⁴ [Isto, str. 12.]

⁵⁵ [Isto, str. 11.]

⁵⁶ Kratka smeđa sašivena mašna od ripsa, dugačka smeđa mašna od ripsa i smeđa satenska mašna s omčom.

⁵⁷ Tri smeđe vrpce od ripsa, fragment tamnosmeđe vrpce od tila, dvije izvorno zelene vrpce geometrijskog uzorka, ljubičasta prugasta vrpca, osam bež vrpce od satena, dvije tirkizno bež prugaste vrpce, jedna široka ljubičasta vrpca, smeđa tanka vrpca od satena, šira, uža i tanka tamnosmeđa vrpca od ripsa, svijetlosmeđa vrpca od satena, plavo-zelena vrpca od satena, fragment čipkane vrpce od tila, fragment smeđe vrpce od ripsa, te kratka smeđa vrpca s ušivenim naborima i uskom baršunastom smeđom vrpcom.

Muška građanska odjeća pronađena u kripti sastoji se jedino od pet prsluka od kojih su neki sačuvani u cijelosti, neki u dijelovima, a neki tek u fragmentima. Sačuvana je prednjica tamnosmeđeg prsluka s motivom mreže i cvjetova, zeleni prugasti prsluk, tamnosmeđi keper prsluk cvjetnog rubnog svilenog veza, jedna prednjica prsluka od baršuna s kariranim motivom te smeđi vuneni prsluk u fragmentima.⁵⁹ Od dječje građanske odjeće sačuvani su jedino mali zeleni taft prsluk i kapica za bebu s mašnom na vrhu.⁶⁰

Od svih nalaza svakako su najznačajniji oni predmeti koji su cjelovito očuvani, bez većih dijelova koji su deteriorirali jer su vjerni svjedok vremena u kojem su nastali i bili korišteni, a radi se o haljinama čiji ćemo postupak konzerviranja pobliže opisati u slijedećem poglavlju rada. No, prvo moramo nakratko objasniti zatečeno stanje predmeta koji su važni jer su dio jednog od rijetkih nalaza grobnog tekstila i predmeta u Hrvatskoj. Predmeti su jedinstveni jer su u tolikoj mjeri dobro očuvani, pa se iz tog razloga iz njih mogu rekonstruirati običaji i navike ljudi iz 18. i 19. stoljeća, točnije pogrebni običaji i prakse, njihov odnos prema smrti, ali i životu. Iz obilja predmeta svakodnevne upotrebe vidljivo je koje su predmete ljudi smatrali toliko važnima za vrijeme života da su bili i pokapani s njima.

3.3.1. Stanje tekstilnog inventara iz kripe požeške katedrale

Struktura tkanina svih tekstilnih predmeta u kripti bila je začuđujuće dobro očuvana, a neke imaju očuvan čak i izvorni kolorit i uzorak tkanina. Grobni ostaci poput tjelesnih izlučevina, ostataka kostiju, nakupina čahura insekata, ostataka drvenih dijelova ljesova i ispuna istih, prašine i zemlje prouzrokovali su, međutim, krutost i izobličenost predmeta. Zbog toga su neki predmeti bili neprepoznatljivi, skoreni, dubinski i površinski nečisti.⁶¹ Na predmetima su zatečena i mehanička oštećenja, poput rupa i razderotina raznih veličina. Degradacija vlakana uslijed grobnih uvjeta prouzrokovala je to da mnogim predmetima nedostaju manji ili veći konstruktivni dijelovi. U svojim izvješćima o konzervatorsko-restauratorskim radovima Gordana Car i Lana Čačić detaljno su analizirale stanje materijala pojedinih predmeta kao i uzroke njegova propadanja i oštećivanja. Navode kako je prevladavajući smeđi ton nijansi predmeta nastao uslijed promjene izvornog kolorita tkanina. Također, razne kopče, gumbi i

⁵⁸ Fragmenti gaze (tri smeđa i jedan zeleni), prugasti zeleno-bež fragment s volanima (Car pretpostavlja da se radi o dijelu ogrtača ili pelerine), fragment tamnosmeđe tkanine, manšeta rukava haljine, tri bež kose rubne trake, višeslojni fragment s valovitom uzicom, zeleni pravokutni fragment, bež pravokutni fragment, te tri krojna elementa od kože. [Isto, str. 12.]

⁵⁹ [Isto, str. 12.]

⁶⁰ [Isto, str. 13.]

⁶¹ [Isto, str. 14.]

ojačanja napravljena od metalnih dijelova zatečeni su u raznim stupnjevima dubinske korozije. Također, na mnogim tekstilnim predmetima metalni dijelovi nedostaju, a sva okolna i dodirna područja s metalom na tekstilu su strukturno oštećena.⁶² Car navodi kako je većina sitnih tekstilnih predmeta bila međusobno slijepljena i zapetljana u veća klupka, a u najlošijem stanju zatečen je liturgijski tekstil. Misnicama se čak i struktura tkanina raspadala, a pripadajuće metalne trake su degradirane dubinskom korozijom.⁶³ Od građanske odjeće najlošijeg su stanja čipkane ženske kape s metalnom konstrukcijom, baršunasta traka kaputića Ane Filić i muški vuneni prsluk.⁶⁴ Zbog međusobne slijepljenosti, zapetljanosti i rasparenosti nekih predmeta bilo je otežano njihovo pojedinačno popisivanje i opisivanje, pa je tako isprva pretpostavljena količina od tridesetak predmeta. Nakon provedenih faza dezinfekcije i pranja, broj umjetnina porastao je na sedamdesetak predmeta.⁶⁵ Poblježe ćemo opisati stanje pet haljina prije i nakon konzervatorskih radova provedenih u Hrvatskom restauratorskom zavodu u Zagrebu prema dokumentaciji restauratorica-konzervatorica Gordane Car i Lane Čačić.

3.4.Kratki uvod u modu razdoblja iz kojeg predmeti potječu

Rokoko tkanine 18. stoljeća ispunjene su raskošnim cvjetno-vitičastim motivima uglavnom pastelnih nijansi na svijetlim podlogama, a u nekim su slučajevima ukrašene zlatnim nitima. U drugoj polovici 18. stoljeća raskošni cvjetno-vitičasti motivi prorjeđuju se, a sve se češće pojavljuju vertikalne pruge. Čest je slučaj ponovnog korištenja tkanine prethodnog stilskog razdoblja u izradi odjevnog predmeta kasnijeg stilskog razdoblja, što upućuje na to da je povijesni tekstil bio skupocjen i cijenjen.⁶⁶ Iz toga konzervatorica-restauratorica Branka Regović zaključuje da su se skupocjene tkanine čuvale desecima godina te naknadno prekrajale, a često su „donirane crkvi u kojoj su mjesto našle u izradi misnog ruha“.⁶⁷ Ponovno korištenje tkanina iz ranijih razdoblja u izradi novih haljina prisutno je i na nalazima iz Požege.

U članku o restauraciji haljine iz 19. stoljeća iz varaždinskog muzeja, Regović piše kako je krajem 18. i početkom 19. stoljeća u povijesnom razdoblju kasnog klasicizma došlo do velikih promjena u dizajnu ženskih haljina. Bogato kićeni rokoko modeli zamijenjeni su novom

⁶² [Isto, str. 15.]

⁶³ [Isto, str. 16.]

⁶⁴ [Isto, str. 17.]

⁶⁵ [Isto, str. 18.]

⁶⁶ Ovaj je slučaj vidljiv na primjeru varaždinske haljine, ali i na požeškoj haljini Ane Ljubić.

⁶⁷ Regović, 2011., 190.

neoklasičnom formom reminiscentnom na modu grčkog i rimskog doba. Čak su se i materijali za izradu haljina promijenili. Po novoj modi birali su se materijali fine izrade, najčešće lan, pamuk i tanja svila zbog njihove lagane prozračnosti, a korzeti su izbačeni. Regović ističe kako je haljina dobila ime košulja *a la princesse* zato što je prototip ove haljine nosila Marija Antoaneta. To su haljine ampir (franc. *empire*) stila, a podrazumijevaju „visoki struk, blagi A-kroj donjeg dijela, duboki ovalni vratni izrez, kratki nabrani rukavi i uzice za zatvaranje leđnog otvora“.⁶⁸ U Požegi je pronađeno više primjera ampir stila haljina.

Linija struka se između 1815. i 1820. godine spuštala do svoje prirodne visine, te su u razdoblju romantizma korzeti ponovno uvedeni u upotrebu. Ovo stilsko razdoblje obilježava težnja ka krhkoj, pokornoj i melankoličnoj pojavi žene, te se stoga sve više vraćaju dekorativni elementi renesansne mode predimenzioniranih konstrukcijskih obilježja. Primjerice, rukavi se počinju predimenzionirati, a i suknje postaju sve šire i šire te se dodatno ukrašavaju volanima i ukrasnim trakama kako bi struk djelovao što uže. Suknja se ušivala i izrađivana je s leđnim naborima, što je dovelo do povećanja nabiranja materijala koji lagano pada u mekanim preklopima poprimajući zvonoliki oblik. Modni dodaci poput šešira (sa detaljima od raznobojnog perja i cvjetnih ukrasa) i karakterističnih frizura vraćaju u modu raskoš dekoracija i boja. Haljina Julijane Dubenik pronađena u Požegi konstrukcijski spada u razdoblje romantizma.⁶⁹

Tijekom 1840.-ih godina ramena na haljinama se počinju sužavati i rezati ukoso, dok se struk spušta niže i oblikuje u špic kako bi se naglasio trokutasti oblik torza. Voluminozni široki rukavi omiljeni u prošlom desetljeću sužavaju se, a široki vratni izrezi i kod dnevnih i kod večernjih haljina često se kombiniraju s košuljicama i ovratnicima. Ovo desetljeće karakterizira određena zatvorenost i statičnost te tendencije ka prikriivanju ženske figure, a taj je stil haljina karakterističan za viktorijansko doba, kako u Ujedinjenom Kraljevstvu, tako i u drugim državama zapadnog svijeta. Suknje imaju zvonoliki oblik koji je naglašen upotrebom više slojeva podsuknji, kao i u romantizmu. Krajem desetljeća pojavljuje se krinolina koja svoj najveći uzlet doživljava oko 1855. kad se žipon (franc. *jupon*), odnosno konstrukcija krinoline, izrađuje od čelika i spaja tkaninom, za razliku od ranije upotrebe obruča od pruća, kitovih kostiju te bakra.⁷⁰ Haljine Ane Erlinger i Josipe pl. Maljevac spadaju u viktorijanske haljine.

⁶⁸ Regović, 2011., 189.

⁶⁹ Čačić, Iz izvješća o konzervatorsko-restauratorskim radovima na haljini Julijane Dubenik, 2009., 3.

⁷⁰ Čačić, Iz izvješća o konzervatorsko-restauratorskim radovima na haljini Ane Erlinger, 2011., 3.

4. Odabrani primjeri grobnog tekstila iz kripe katedrale sv. Terezije Avilske: pristup i konzervatorsko-restauratorski postupci

Ovo poglavlje rada bavi se zatečenim stanjem haljina, njihovim opisom i provedenim zaštitnim postupcima. Predmetima se pristupilo kao i prema drugim predmetima povijesnog tekstila, točnije provedena su tehnička istraživanja vlakana od kojih je izrađena tkanina, predmeti su očišćeni i konzervirani, ali netipično za grobni tekstil, haljine su i restaurirane. Iako je za grobni tekstil uobičajeno izvođenje tehničkog i, ukoliko je u određenoj mjeri moguće, povijesno-umjetničkog istraživanja te konzervacije, zbog visoke očuvanosti predmeta iz požeške kripe, odlučilo se pristupiti i njegovoj restauraciji te prezentaciji. Hrvatski su se stručnjaci odlučili na restauraciju haljina kako bi se one mogle izlagati široj javnosti koja bi se tako upoznala sa pogrebnim običajima u Požegi tijekom 18. i 19. stoljeća, ali i sa stilom odjevanja bogatih građana Požege.

Osim striktno konzervatorsko-restauratorskih radova, na predmetima su provedene tehničke analize koje uključuju analizu tekstilnih niti i laboratorijsku analizu identifikacije i determinacije mikroorganizama u uzorcima s haljina.⁷¹ Analiza je dokazala da je haljina Ane Ljubić izrađena od lanenih vlakna, djelovi haljine Ane Slavetić izrađeni su od pamučnih vlakana, dok su na svim haljinama pronađeni uzorci svilenih vlakana. Rentgenska fluorescentna spektroskopija (XRF) provedena je na metalnoj kopči za koju je otkriveno da je izrađena od bakra sa dodacima cinka.⁷²

Laboratorijsko istraživanje određivanja mikroorganizama u grobnom tekstilu provela je prof.dr.sc. Felicita Briški sa Zavoda za industrijsku ekologiju Fakulteta kemijskog inženjerstva i tehnologije Sveučilišta u Zagrebu. Izvješće ukazuje na prisutnost mješovite kulture mikroorganizama, od kojih neki mogu štetno djelovati na tekstil na kojem se nalaze. Također, bakterije i plijesni mogu napasti proteinsku strukturu materijala, što dovodi do oštećenja i narušavanja originalne boje materijala jer „plijesni *Cladosporium* sp. i *Penicillium brevicompactum* ispuštaju na podlogu tamni pigment koji se teško može ukloniti.“⁷³ Briški je u svom izvješću preporučila dezinfekciju primjenom odgovarajućih mikrobiocidnih sredstava i čuvanje odjeće u suhom prostoru.

⁷¹ Mikroskopsku analizu tekstilnih niti proveli su prof. geologije Domagoj Mudronja, dipl. inž. preh. tehnologije Margareta Klofutar i dipl. inž. kem. tehnologije mr. sc. Dragica Krstić iz prirodoslovnog laboratorija Hrvatskog restauratorskog zavoda.

⁷² Mudronja, Klofutar, Krstić, Izvješće o analizi tekstilnih niti, 2006. Stranice nisu numerirane.

⁷³ Briški, Laboratorijsko izvješće o provedenoj identifikaciji i determinaciji mikroorganizama u uzorcima s haljina, 2006. Stranice nisu numerirane.

4.1. Haljina Ane Ljubić

Iako se za pokojnice smatra da su bile visokog socijalnog statusa s obzirom da su pokopane u kripti katedrale, podaci o obitelji Ljubić iz knjige o stanovništvu Požege Josipa Butorca ne podupiru takvu pretpostavku. Tijekom 18. stoljeća Ljubići u Požegi bili su trgovci i krojači, a postoji i zapis da je 1849. godine Antun Ljubić, po struci remenar, zatražio dopuštenje da se s obitelji nastani u gradu.⁷⁴ Moguće je da je Ana Ljubić bila potomak ili udana za jednog od krojača iz obitelji Ljubić, pa je iz tog razloga njena haljina tako bogata.

Haljina (sl.1) je izrađena od brokatne svilene tkanine s prugasto tkanim cvjetnim motivom. Prema konzervatorici-restauratorici Lani Čačić, stilski i konstrukcijski izrađena je u ampir stilu, A-kroja s visokim strukom rezanim ispod grudi. Gornji prednji i stražnji dio haljine osim rukava izrađen je od „tkanine protkane vertikalno prugastim uzorkom stiliziranog floralnog motiva plavih cvjetova i zelenih listića. Donji dio haljine i rukavi su od tkanine protkane s vertikalno prugastim uzorkom stiliziranog motiva ljubičasto-smeđih listića i vertikalno prugastim uzorkom stiliziranog motiva bež-smeđih cvjetova. Pretpostavka je da je haljina bila nijanse boje breskve ali je zbog uvjeta u kojima se nalazila došlo do promjene originalne boje.“⁷⁵

Prednji gornji dio haljine sastavljen je od dva dijela i ima niski vratni izrez. Prorez za kopčanje s dva drvena dugmeta presvučena brokatnom tkaninom nalazi se na desnoj strani. Čačić nadodaje: „gornji otvor za gumb obrađen je obamitajućim bodom, a donji otvor se nalazi na spoju gornjeg i donjeg dijela haljine pa je tkanina samo podvinuta i prišivena povratnim bodom. Na srednjem dijelu ispod grudiju tkanina je nabrana u manje preklope.“⁷⁶ Leđa su zatvorena, a na vratnom su izrezu nabrana u četiri manja nabora. Na spoju gornjeg i donjeg dijela haljine, točnije na području visoko rezanog struka ušivena su dvije četverobridne vrpce s kićankama na krajevima, dok se ispod njih nalaze dva veća preklopa sa svake strane. Vrpce su izrađene od međusobno isprepletenih svilenih niti dužine 50 cm. Rukavi su dugački s ukrojenim laktom pomoću čega slijede liniju ruku.⁷⁷ U predjelu ramenog šava blago je nabrana rukavna okruglina, a u donjem se dijelu rukavi blago šire i prekrivaju dio šake. Haljina nema podstavu, no pronađeni su tragovi lanene tkanine na bočnom šavu gornjeg dijela haljine. Strukturalni šavovi ručno su izrađeni svilenom filamentnom predom

⁷⁴ Butorac, 1967., 58.

⁷⁵ Čačić, Iz izvješća o konzervatorsko-restauratorskim radovima na haljini Ane Ljubić, 2007., 8.

⁷⁶ [Isto, str. 8.]

⁷⁷ [Isto, str. 8.]

bež boje i S-smjera uvoja. Veći dio haljine spojen je povratnim bodom koji je na nekim mjestima vidljiv i sa vanjske strane, a ima ulogu ukrasnog boda. Donji dio haljine šivan je kosim bodom, a predio vratnog izreza i rukava šivan je ravnim bodom.⁷⁸

1. Haljina Ane Ljubić prije radova

Na primjeru ove haljine ćemo podrobnije opisati provedene konzervatorsko-restauratorske postupke. Izvela ih je konzervatorica-restauratorica Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu Lana Čačić.⁷⁹ Čačić piše kako je tkanina na dodir isušena i oslabljene strukture, a nepovratna promjena pigmenta svilene tkanine vidljiva je na licu haljine. Također, izvorne nijanse boje promijenjene su iz svjetlijih u tamnije tonove na mjestima gdje su se taložile tjelesne tekućine i djelovali mikroorganizmi. Zbog gubitka prirodne čvrstoće vlakana svile uslijed velikih oscilacija vrijednosti relativne vlage i temperature ona je postala krhka i podložnija degeneraciji, pa su nastala mehanička oštećenja rupica i razderotina. Minimalna su i mjestimično prisutna biološka oštećenja poput sitnih rupica, prilijepljenih ostataka čahura

⁷⁸ [Isto, str. 9.]

⁷⁹ [Isto, str. 2.]

crva i njihovih izlučevina. Tijekom nužnih konzervatorskih radova odvojile su se dvije četverobridne vrpce s kičankama na krajevima.⁸⁰

Prva faza nužnih konzervatorskih radova uključivala je dezinficiranje tekstilnih predmeta 70-postotnim etanolom te mehaničko čišćenje namakanjem i pranjem u mlakoj destiliranoj vodi i po nekoliko puta, dok se nisu riješili nečistoća.⁸¹ Konzervatorsko-restauratorski radovi na predmetu tekli su slijedećim redoslijedom: „odstranjivanje zaostalih nečistoća, izrada foto, grafičke i pisane dokumentacije, učvršćivanje šavova i svilenog tkanja, bojadisanje svile, zatvaranje oštećenja, umetanje vrpce za podešavanje širine, relaksiranje dijelova haljine te izrada lutke za izlaganje“.⁸²

Prvo se pristupilo uklanjanju nečistoća što podrazumijeva mehaničko čišćenje cijele haljine blagim četkanjem kako bi se odstranile zaostale nečistoće, grudice, ostaci crva i njihovih izlučevina te sitna prašina koja je ostala zakorena nakon postupka pranja. Uslijedila je izrada foto, grafičke i pisane dokumentacije, što znači da je haljina fotografirana prije, tijekom i nakon radova. Oštećenja i mrlje dokumentirana su pismeno i grafički. Izrađena je grafička dokumentacija krojnih dijelova s dimenzijama, „provedena je analiza šavova i niti kojima su krojni dijelovi spojeni kao i analiza izvađenih uzoraka brokatnog tkanja svile“.⁸³

Nakon dokumentacije pristupilo se učvršćivanju šavova i svilenog tkanja. Za pričvršćivanje olabavljenih šavova i dijelova svilenog tkanja korišteni su tanki svileni filamenti odgovarajuće boje i savijena iglica jer su zbog konstrukcije predmeta neki dijelovi haljine bili gotovo nedostupni. Uslijedilo je bojanje svile. Kao najbolja podloga za oštećenja na haljini odabrana je svila tvorničkog naziva Epinal. Izvedene su višestruke probe koje su pokazale da za ovaj proces najviše odgovara bojanje komada svile u slijedećim otopinama⁸⁴:

1. „200ml destilirane vode + na vrh noža soli + 1ml octene kiseline + $\frac{3}{4}$ žlice cognac Marabu tekstilnog bojila + 1 žlica olive Marabu tekstilnog bojila
2. 200ml destilirane vode + na vrh noža soli + 1ml octene kiseline + 1 žlica cognac Marabu tekstilnog bojila + 1 žlica olive Marabu tekstilnog bojila.“⁸⁵

Rupe i razderotine na haljini zatvarane su „podlaganjem svilene tkanine koja po sastavu i boji odgovara originalu, ali je bez uzorka i nešto tanja. Podloga je izrezana prema obliku oštećenja

⁸⁰ [Isto, str. 13.]

⁸¹ Bender Maringer, 2012., 227.

⁸² [Isto, str. 14-19.]

⁸³ [Isto, str. 14.]

⁸⁴[Isto, str. 14.]

⁸⁵[Isto, str. 15.]

koje je trebalo zatvoriti, a rubovi su obrađeni obamitajućim bodom kako ne bi došlo do paranja. Oštećenja su pažljivo podložena pripremljenim svilenim krpicama, učvršćena tankim iglicama i s lica osnovne tkanine zatvarana svilenim filamentom odgovarajuće nijanse tehnikom restauratorskog boda“.⁸⁶

Slijedeći postupak bilo je umetanje vrpce za podešavanje širine haljine. U procesu pranja iz tunela na leđnoj strani haljine ispale su četverobridne vrpce s kićankama na krajevima. Krajevi vrpce omotani su svilenom tkaninom sa rubovima obrađenima obamitajućim bodom i spojeni svilenim filamentom odgovarajuće nijanse. Vrpce su vraćene u tunel na leđnoj strani i učvršćene na sredini.⁸⁷

Relaksiranje dijelova haljine bilo je nužno jer se u kripti, a i tokom opsežnih radova haljina na pojedinim dijelovima nagužvala. Nabori i pregibi tretirani su u zatvorenom sistemu napravljenom od *melinex* folije *simpatexa* i bugačice natopljene destiliranom vodom. Dio koji je predviđen za relaksiranje nakon vlaženja opterećen je stakalcima i osušen.⁸⁸

Nakon završenih konzervatorsko-restauratorskih radova (sl. 2), slijedeći korak bila je izrada izložbene lutke. Izrađena je od stiropora i manjeg je konfekcijskog broja od postojećih dimenzija haljine. Mehaničkim uklanjanjem viška prilagođen je oblik torza potrebnim dimenzijama. Zaštitna navlaka od poliestera vraćena je preko obrađenog stiropora. Na njoj je termoplastična poliesterska vata modelirana u više slojeva na strateškim pozicijama. Slojevi termoplastične vate prihvaćani su križnim bodom pamučnim koncem. Nakon dobivene željene forme, pristupilo se izradi zaštitne navlake od rastezljive tkanine bež boje. Tkanina je pažljivo nategnuta preko modelirane lutke kako bi se ujednačeno istezala, vertikalno pa horizontalno, te je dodatno učvršćena pribadačama kako bi se dobila što ravnija površina.⁸⁹

Na prihvaćenim dijelovima rastezljive tkanine ucrtane su oznake koje služe kao pomoć pri spajanju iskrojenih dijelova. Rastezljiva tkanina pažljivo je skinuta s lutke, zatim prošivena ravnim bodom sukladno oznakama te vraćena na modeliranu lutku u svrhu oblikovanja vratnog poklopca.⁹⁰

⁸⁶[Isto, str. 15.]

⁸⁷[Isto, str. 16.]

⁸⁸[Isto, str. 17.]

⁸⁹ [Isto, str. 19.]

⁹⁰ [Isto, str. 19.]

Vratni poklopac oblikovan je beskiselinskim kartonom, *reemay-em*⁹¹, žuticom i rastezljivom tkaninom na način da su *reemay* i beskiselinski karton prekriveni spojenim slojem žutice i rastezljive tkanine koja je po rubu spojena ravnim bodom. S obzirom na činjenicu da je sloj žutice i rastezljive tkanine relativno veći, podvijen je i zategnut preko *reemay*-a i beskiselinskog kartona te je sve skupa učvršćeno križnim bodom. Poklopac je postavljen na vrat lutke preko rastezljive tkanine i prišiven djelomično povratnim bodom. Od umjetne riblje kosti izrađena je potpora za podsuknju koja je prišivena na izmodeliranu lutku. Riblja je kost postavljena na četiri reda u razmaku od otprilike 12 cm te strojno prišivena na tkaninu. Nadalje, „gornji rub potpore za podsuknju prišiven je za lutku ravnim bodom i pamučnim koncem odgovarajuće nijanse“.⁹²

Kako bi se dobio potreban volumen kod izlaganja predmeta, u razini donjeg ruba gornjeg dijela haljine (ispod prsa) nabrana je til podsuknja, Čačić navodi „til podsuknja je jače nabrana na centralnom prednjem i leđnom dijelu u gustim naborima, te prišivena za lutku križnim bodom.“⁹³ Svilena završna podsuknja zaštićena obrubnom pamučnom tkaninom na gornjem rubu prišivena je preko til podsuknje. Cijelom širinom završne podsuknje vidljivi su blagi nabori (intenzivnije na sredini leđa).⁹⁴

Čačić ističe: „Rukave smo izradili prema standardnom kroju čiju smo duljinu i širinu prilagodili prema dimenzijama haljine. Iskrojeni su od sloja žutice i sloja svile koje smo ispunili ukrojenom termo-plastičnom poliesterskom vatom.“⁹⁵ U predjelu lakta ušiven je dodatni pregib zbog gibljivosti rukava radi lakšeg manevriranja prilikom oblačenja haljine. Završetak rukava izrađen je na isti način kao i poklopac vratnog otvora.⁹⁶

⁹¹ Reemay je material napravljen od netkanih termalno spojenih poliesterskih vlakana s kontinuiranom konstrukcijom niti koja sprječava pomicanje vlakana i daje dodatnu snagu. Ovaj se materijal uglavnom koristi kao potpora za predmete koje treba popraviti, prati ili izbjeljivati.

⁹² [Isto, str. 20.]

⁹³ [Isto, str. 21.]

⁹⁴ [Isto, str. 21.]

⁹⁵ [Isto, str. 22.]

⁹⁶ [Isto, str. 22.]

2. Haljina Ane Ljubić nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova

4.2. Haljina Ane Slavetić

U ovoj je haljini sahranjena pokojnica Ana Slavetić 1858. godine⁹⁷, a Butorac u svome djelu spominje jednu osobu pod prezimenom Slavetić koja je umrla 1859. godine u Požegi, no to je jedini podatak koji je dostupan te iz njega ne možemo zaključiti radi li se o nekome bliskome Ani Slavetić niti saznajemo čime se ta obitelj bavila.⁹⁸

Ova je haljina stilski i konstrukcijski tipični primjer haljine sa *gigot* rukavima⁹⁹ iz razdoblja romantizma početkom 19. stoljeća. Haljina je izrađena od bakreno smeđe svilene taft tkanine. Vratni je izrez veoma otvoren i nisko spušten, a sprijeda tvori blagi V izrez s dodatkom od pet ušivenih nabora preko prsiju koji se postepeno skupljaju na ramenim kuglama, u centru su

⁹⁷ Car, Iz izvješća o konzervatorsko-restauratorskim radovima na haljini Ane Slavetić, 2008., 31.

⁹⁸ Butorac, 1967., 87.

⁹⁹ Rukavi u obliku buta, puf rukavi popularni u romantizmu.

ojačani čvrstim krutim ojačanjem koje je ušiveno u tkaninu. Donju liniju nabora prati dekoracija od tamnosmeđe svilene čipke od tila. Linija dekoltea se nastavlja na stražnju stranu haljine i tvori blagi ovalni izrez. Kopčanje jednom metalnom francuskom kopčom nalazi se u centru gornjeg ruba stražnje strane haljine.¹⁰⁰

Suknja je izrađena od šest komada punih širina tkanine, strukirana je i sprijeda oblikovana pravilnim naborima od sredine prema van, a na stražnjoj je strani izrazito gusto nabrana. Širina struka se regulira na leđnoj strani sistemom unakrsnog stezanja ušivenih tamnosmeđih svilenih traka.¹⁰¹ Kao što je već spomenuto, rukavi su bogati, *gigot* ili *puff*, i nisko su spušteni. Rukavi su ukrašeni elementima nabrane osnovne tkanine s naborima u smjeru od prednjice prema leđima na gornjem dijelu samih rukava. Ispod se nalazi ukrasni preklop sastavljen od osnovne svilene tkanine. Kao i na dekolteu, u donjem rubu nalazi se dekoracija od tamnosmeđe svilene čipke od tila. U zapešću se donekle ponavlja ukrasni element nabrane osnovne tkanine do visine 15 cm od donjeg ruba rukava, a nabori su širine oko 1 cm sa istim usmjerenjem. Ukrasni element ima i prošiveno ojačanje otprilike na njegovoj sredini. Kopčanje manšeta nalazi se s unutarnje strane rukava. Na svakom rukavu nalaze se po dva osnovnom tkaninom presvučena gumba promjera oko 1 cm i po dvije omčice od svilenog konca. Podstava postoji jedino u području manšeta, napravljena je od tamnosmeđeg glota¹⁰² i u izrazito je krhkom, polu raspadnutom stanju, a Car navodi kako je razlog tome što je podstava izrađena od celuloznog vlakna kojem ne pogoduje kiseli pH.¹⁰³

Pretpostavlja se da je haljina u izvornom stanju bila bakrene nijanse boje breskve, no zbog uvjeta u kojima se nalazila došlo je do promjene originalne boje u tamniju smeđu (sl. 3). S obzirom da su bijele niti u živom rubu ostale bijele, srednji ton tkanine, osim tamnijih obojenja, najvjerojatnije je veoma blizak originalnoj nijansi. Nadalje, čitava je haljina šivana ručno, s vrlo preciznim i pravilnim šavovima, a posebno su profesionalno i majstorski šivani dekorativni elementi nabiranja.¹⁰⁴

Ukupno stanje haljine, a posebno čipke i podstave, jest vrlo krhko uslijed uvjeta u kojima se nalazila. Oštećenja uzrokovana mikrobiološkim utjecajima (na primjer, promjena boje tkanine

¹⁰⁰ [Isto, str. 31.]

¹⁰¹ [Isto, str. 32.]

¹⁰² Glot je pamučna, mekana, sjajna tkanina u atlas-vezu, većinom crno obojena. Služi kao materijal za podstavu, radne pregače i kute. Od osobito sjajnog merceriziranoga glota izrađuju se pregače kao neizostavni dio tradicijske ženske odjeće i narodnih nošnji u gotovo svim hrvatskim krajevima. Izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22367> (pristupljeno 23.9.2018.)

¹⁰³ [Isto, str. 32.]

¹⁰⁴ [Isto, str. 33.]

u tamne nijanse) zbog promijenjene kemijske strukture vlakna nepovratna su. Ostaci vlaknastih, paučinastih čahura crva u pregibima nabora, unutarnjim šavovima, posebno u području rukava ili zapletenih u nitima aplikacija na čipki zadržali su se unatoč višestrukim namakanjima, pranjima s neutralnim deterdžentom i mehaničkom uklanjanju nečistoća 2006. godine. Ogroman broj rupa raznih dimenzija zatečen je cijelom površinom haljine, a najveće i najizraženije nalaze se straga, u predjelu lijevog boka i sa stražnje strane lijevog rukava. Mehanička oštećenja ovog tipa su prouzrokovana nakupljanjem i taloženjem tjelesnih tekućina, te su to bila najnestabilnija područja podložna utjecajima mikroorganizama i degradaciji vlakna.¹⁰⁵ Stražnji dio haljine pretrpio je dodatna oštećenja u vidu čvrsto nagužvanog područja s fiksnim, krutim pregibima i masnim tamnim mrljama.¹⁰⁶

Oba bočna šava gornjeg dijela haljine ispod rukava, šavovi dekorativnog elementa (preklop na poprsju), šavovi nabora na manšetama rukava i šavovi krojnih dijelova suknje imaju otparane originalne šavove, tj. spojeve krojnih dijelova. Potpuno je odrubljen i porub haljine cijelom njenom širinom, a konac kojim je bio prišiven u potpunosti se raspao.¹⁰⁷ Vrlo fina svilena tamnosmeđa čipka od tila nalazi se u iznimno lošem stanju. Ispunjena je mehaničkim oštećenjima; razderotinama i rupama raznih dimenzija. Vlaknaste čahurice upletene su u fini svileni prameni filament bakreno smeđe boje, od kojeg su izrađeni cvjetno-geometrijski motivi. Donji obrub od čipke se u potpunosti odvojio od cjeline. Sačuvan je samo u fragmentima i to zato što mu je rub čvrsto uglavljen unutar rubnih šavova. Car ističe da su svilene tamnosmeđe trake od kepera za stezanje u struku veoma oslabljene i mehanički oštećene od zatezanja i povlačenja kroz izlazne rupice. Tijekom prve faze nužnih konzervatorsko-restauratorskih radova odvojio se jedan dio trake duljine otprilike 30 cm.¹⁰⁸ Par metalnih francuskih kopči iznimno je korodirao. Car napominje kako se muškom elementu kopče odvojio vrh te haljinu nije moguće zakopčati, pa su iz tog razloga niti konca uvedene za potrebe fotografiranja.¹⁰⁹

¹⁰⁵ [Isto, str. 34.]

¹⁰⁶ [Isto, str. 35.]

¹⁰⁷ [Isto, str. 35.]

¹⁰⁸ [Isto, str. 36.]

¹⁰⁹ [Isto, str. 37.]

3. Haljina Ane Slavetić prije provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova

Kronološkim redoslijedom konzervatorsko-restauratorski radovi na predmetu izvedeni su: izrada fotografske, grafičke i pisane dokumentacije, uklanjanje preostalih nečistoća, kemijsko čišćenje masnih mrlja na stražnjoj strani haljine, relaksiranje tkanine haljine prije zatvaranja oštećenja, bojanje svilenih tkanina za podlaganje i zatvaranje oštećenja, zatvaranje oštećenja na osnovnoj svilenoj tkanini, zatvaranje oštećenja podstave manšeta, zatvaranje oštećenja čipke od tila, zatvaranje oštećenja na svilenim keper trakama i zamjena metalnih kopči, završno relaksiranje i izravnavanje čitave haljine te izrada lutke.¹¹⁰

Haljina je fotografirana prije, tijekom i nakon radova. Oštećenja i svi provedeni konzervatorsko-restauratorski procesi su pismeno i grafički dokumentirani. Izrađena je i povijesno-umjetnička obrada. Detaljni pregled haljine po cijeloj njenoj površini proveden je pred mehaničko uklanjanje zaostalih nečistoća pažljivim četkanjem ili upotrebom pinceta i igala.¹¹¹ Uslijedilo je kemijsko čišćenje masnih mrlja na stražnjoj strani haljine. Car

¹¹⁰ [Isto, str. 37-41.]

¹¹¹ [Isto, str. 37.]

zaključuje da mrlje nisu nestale, no djelomično su posvijetlile te izgubile „debeli sloj masnoće, i sjaj i krutost, te su ta mrljava područja postala mekanija i podatnija“.¹¹²

Slijedilo je relaksiranje (izravnavanje) tkanine haljine prije zatvaranja oštećenja. Čitava je haljina puna mehaničkih oštećenja (rupama raznih veličina, uglavnom preklopljenih rubova). Iz toga je razloga bio nužan zahvat lokaliziranog izravnavanja tkanine u svrhu kvalitetnog zatvaranja oštećenja.¹¹³

Car navodi kako je vrsta svile *epinal* odabrana za podlaganje oštećenja na haljini zbog velike sličnosti sa originalnom tkaninom haljine. Nakon višestrukih proba bojanja na malim referentnim uzorcima tkanine, odabrano je „nekoliko odgovarajućih nijansi za podlaganje i usklađivanje s nijansama oštećenih područja tkanine haljina pred zatvaranje oštećenja“.¹¹⁴ Svileni organdij za izvlačenje filamenata obojan je u dvije nijanse za potrebe zatvaranja oštećenja šivanjem restauratorskim bodom.¹¹⁵

Postupak zatvaranja oštećenja na osnovnoj svilenoj tkanini haljine bio je dugotrajan proces zbog velikog broja rupa. Provodio se podlaganjem umetaka obrađenih do odgovarajuće nijanse na izravnavano oštećeno područje. Šivanje svilenim filamentom je izvedeno kombinirano-rubnim zahvaćenim i restauratorskim bodom.¹¹⁶

Mikrobiološki uvjeti u kojima se haljina nalazila nisu pogodovali tamnosmeđoj glot pamučnoj podstavi, zbog čega je bilo nužno zatvoriti oštećenja podstave manšeta. Za razliku od svile, ona je u polu-raspadnutom stanju i mrvila se. Iz tog razloga „u ovom slučaju nije dolazio u obzir klasični pristup zatvaranja oštećenja kombinacijom podlaganja srodnim tekstilnim materijalom i šivanjem restauratorskim bodom“.¹¹⁷ PES til koji najviše odgovara originalnom tilu strukturom otvora i nijansom boje odabran je kao podloga za zatvaranje oštećenja na finoj svilenj čipki od tila. Car opisuje: „Podmetnuta podloga prihvaćena je rubno uz konstruktivne elemente originalnog tila, kao i uz rubove oštećenih dijelova odgovarajućim svilenim filamentom. Donji obrubni element vraćen je na originalnu poziciju prišivanjem. Time je til-čipki vraćena stabilnost i prozračnost, a i lako su čitljiva oštećena područja“.¹¹⁸

¹¹² [Isto, str. 37.]

¹¹³ [Isto, str. 38.]

¹¹⁴ [Isto, str. 38.]

¹¹⁵ [Isto, str. 38.]

¹¹⁶ [Isto, str. 39.]

¹¹⁷ [Isto, str. 39.]

¹¹⁸ [Isto, str. 40.]

Iskrzani dijelovi keper traka učvršćeni su šivanjem. Također, prišiven je i odvojeni dio trake. Originalne metalne francuske kopče zamijenjene su novim kopčama od mesinga. Nakon završetka zatvaranja oštećenja na svim sastavnim elementima haljine izvršeno je završno relaksiranje haljine. Time se eliminirao faktor mogućeg ugrožavanja tkanine gužvanjem njene površine što može rezultirati napuknućem na područjima oštih pregiba. Relaksiranje je izvedeno i zbog vizualnog dojma predmeta.¹¹⁹ U ovom se procesu područja predmeta trebaju tretirati parcijalno sa izbjegavanjem međusobnog doticanja ili preklapanja tkanine. Na samom kraju konzervatorsko-restauratorskih radova izvedena je prilagodba lutke za izlaganje (sl. 4) na sličan način poput izrade lutke za izlaganje haljine Ane Ljubić.¹²⁰

4. Haljina Ane Slavetić nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova

¹¹⁹[Isto, str. 41.]

¹²⁰ [Isto, str. 42.]

4.3. Haljina Ane Erlinger

Slijedeća umjetnina koju ćemo opisati je haljina Ane Erlinger. Za ovu obitelj Filip Potrebica piše da je Andrija Erlinger bio blagajnik požeške županije te je upisan u maticu plemstva požeške županije 1794. godine, a umro je 1818. godine. Njegovi su sinovi Andrija, podbilježnik požeške županije i Franjo Xaver, kotarski sudac, a vrlo je moguće da je Ana dio ove obitelji.¹²¹

Haljina je izrađena od jednobojnog tamnosmeđeg svilenog tafta koji je zbog uvjeta pohrane diskolorirao u tamnije i svjetlije tonove (sl. 5). Čačić haljinu stilski i konstrukcijski smješta u Viktorijansko razdoblje zbog njenog dubokog dekoltea, *bishop* rukava (dugački široki rukavi obično skupljeni na zapešću), spuštenih ramena, uskog napetog torza i zvonolikog oblika suknje. Haljina se sastoji od kaputića i suknje spojenih na području struka. Spoj je dodatno prikriven ukrasnom pojasnom trakom koja se kopča s prednje strane francuskim kopčama. Za gornji dio haljine karakterističan je duboki izrez dekoltea u obliku slova 'V' sprijeda i ovalnog oblika straga sa spuštenim ramenim šavom. Prednji gornji dio haljine sastavljen je od dva dijela. Prsni ušitci su bogato nabrani i haljina se zatvara preklopom lijeve strane preko desne pomoću skrivenih francuskih kopči. Od struka naniže kopčanje je nevidljivo zbog drvenih gumba presvučenih svilenom tkaninom i tri komada tkanenih omčica. U području prednjeg dijela ramena, u predjelu centralnog dijela struka i na centralnom dijelu leđa iznad struka prisutno je nabiranje žabicama. Dugi rukavi su uži u gornjem djelu, naborima se proširuju prema orukvici koja je sužena s dekorativnim preklopima te se kopča pomoću dva komada drvenih gumba presvučenih svilenom tkaninom. Čačić primjećuje kako je „[D]ekoratívni element čipke prisutan je na cijelom rubnom preklopnom dijelu, na donjem porubu suknje u tri reda, nadlaktici i orukvici. Donji dio haljine ispod pojasa gusto je nabran. Podstave nema, a haljina je šivana ručno.“¹²²

¹²¹ Potrebica, 1989., 116.

¹²² Čačić, Iz izvješća o konzervatorsko-restauratorskim radovima na haljini Ane Erlinger, 2011., 10.

5. Haljina Ane Erlinger prije radova

Haljina Ane Erlinger nalazi se u izrazito lošem stanju očuvanosti i vrlo je krhka. Tome su pridonijeli uvjeti u kojima se predmet nalazio i njegova starost. Tkanina je porozna, na njoj su prisutna mehanička oštećenja poput rupa i razderotina različitih dimenzija po cijeloj površini predmeta, kao i ostaci paučinastih čahura. Prvom fazom nužnih konzervatorskih radova tijekom 2006. godine izvršena je stabilizacija stanja predmeta dezinfekcijom 70%-tnim etanolom, uklanjanjem grubih nečistoća višestrukim namakanjem i pranjem neutralnim deterdžentom (Anionic Hostapon T). Tkanini je u najvećoj mogućoj mjeri vraćen prirodni sjaj, kolorit i mekoća, no, nažalost, fotokemijska oštećenja su nepovratna. Djelovanjem mikroorganizama na mjestima gdje su se taložile tjelesne tekućine došlo je do promjene tamnosmeđe boje u razne tamnije nijanse. Višestrukim pranjem i namakanjem paučinaste čahure crva i zakoreni ostaci tjelesnih tekućina u unutarnjim šavovima, pregibima i preklopima nisu u potpunosti uklonjeni, pa je bilo nužno i mehaničko uklanjanje nečistoća. Čačić napominje kako je cijelokupna površina haljine vrlo porozna i gusto ispunjena rupicama raznih veličina od kojih su najizraženije i najveće na području ispod rukava, stražnjem gornjem dijelu te s prednje i stražnje strane na samoj suknji. Pretpostavlja se da su

to bila područja gdje su se taložile tjelesne tekućine koje su potaknule jače djelovanje mikroorganizama koji su ubrzali propadanje vlakana time ih čineći podložnijima mehaničkim oštećenjima.¹²³

Osim rupa i nečistoća, prisutna su i oštećenja otparanih originalnih šavova, posebno na spojevima krojnih dijelova u području struka gdje je gornji dio haljine djelomično odvojen od suknje. S unutarnje strane preklopa poruba suknje nalazila podstava izrađena od pamučne tkanine koja je zatečena u fragmentima te se mrvila i raspada na dodir. Nadalje, područje na stražnjem dijelu haljine čvrsto je nagužvano i vidljivi su kruti pregibi. U izrazito lošem stanju nalaze se metalne francuske kopče sa zeleno-tirkiznom nijansom na površini iz čega zaključujemo da su korodirale, vrlo su krte i krhke te im nedostaju dva elementa. Na svim rubnim dijelovima haljine nalazi se dekorativna čipka bakreno-smeđe boje s rubnom pletenicom zatečena je u jako lošem stanju. Celulozna srž u potpunosti nedostaje iako je svilena osnova u cijelosti prisutna.¹²⁴

Od radova na haljini prvo je izvedena faza nužnih konzervatorsko-restauratorskih radova i potrebnih analiza, a nakon toga su radovi na predmetu tekli kronološkim redoslijedom: „izrada foto, grafičke i pisane dokumentacije, mehaničko čišćenje zaostalih nečistoća, parcijalno relaksiranje haljine prije zatvaranja oštećenja, zatvaranje oštećenja, zatvaranje oštećenja dekorativne čipke, odvajanje, čišćenje i izrada francuskih kopči, fino relaksiranje parenjem i završno relaksiranje i izravnavanje cijele haljine, te dorada i prilagodba lutke za izlaganje.“¹²⁵

Radovi na predmetu krenuli su izradom foto, grafičke i pisane dokumentacije, što podrazumijeva da je haljina fotografirana prije, tijekom i nakon radova. Nadalje, oštećenja i mrlje su pismeno i grafički dokumentirane te je „izrađena grafička dokumentacija krojnih dijelova s dimenzijama, analiza šavova i niti kojima su krojni dijelovi spojeni“.¹²⁶ Uslijedilo je mehaničko čišćenje zaostalih nečistoća nakon detaljnog pregleda čitave površine haljine. U te nečistoće spadaju paučinaste čahure crva, njihove izlučevine, te sitna prašina koja je ostala zakorena i nakon postupka pranja. Čačić navodi kako je uklanjanje nečistoća izvedeno „pažljivim četkanjem ili uporabom pincete i igala, štapića s vatom i razrijeđenog alkohola“.¹²⁷

¹²³ [Isto, str. 16.]

¹²⁴ [Isto, str. 17.]

¹²⁵ [Isto, str. 18-23.]

¹²⁶ [Isto, str. 18.]

¹²⁷ [Isto, str. 18.]

Slijedeći korak bilo je parcijalno relaksiranje haljine prije zatvaranja oštećenja.¹²⁸ Nakon toga krenulo se sa zatvaranjem velikog broja oštećenja, a taj je proces zbog mnoštva rupa i razderotina bio dugotrajan i kompleksan. Svilena tkanina koja po sastavu i boji odgovara originalnoj tkanini haljine odabrana je za podlaganje. Čačić navodi da su umeci obrađeni prema potrebi oštećenog područja.¹²⁹ Slijedeći korak bilo je zatvaranje oštećenja dekorativne čipke.¹³⁰

Odvajanje, čišćenje i izrada francuskih kopči bili su slijedeći korak. Deset metalnih francuskih kopči izrazito je korodiralo i time ugrozilo integritet same svilene tkanine, pa su one odvojene od haljine kako bi se očistile, a nedostajuća dva komada zamijenjena su novima. Položaj svake kopče grafički je i fotografski dokumentiran prije i nakon uklanjanja, a „njihovo čišćenje, dorada i izrada obavljena je u suradnji s Odjelom za metal, nakon čega su vraćene na haljinu“.¹³¹

Uslijedilo je fino relaksiranje parenjem te završno relaksiranje i izravnavanje cijele haljine. Haljina na pojedinim dijelovima bila nagužvana i u kripti i tijekom radova, pa je zato izvršen postupak relaksiranja, primarno radi uklanjanja potencijalnih dodatnih oštećenja na područjima oštih pregiba, ali i radi vizualnog dojma.¹³²

Završna faza konzervatorsko-restauratorskih radova uključuje i doradu te prilagodbu lutke za izlaganje.¹³³ Nakon konzervatorsko-restauratorskih radova (sl. 6) pristupilo se fotografiranju predmeta i izložbene lutke, izradi grafičke, pisane i fotodokumentacije nakon konzervatorsko-restauratorskih radova i otpremi objekta.¹³⁴

¹²⁸ [Isto, str. 18.]

¹²⁹ [Isto, str. 19.]

¹³⁰ [Isto, str. 19.]

¹³¹ [Isto, str. 20.]

¹³² [Isto, str. 21.]

¹³³ [Isto, str. 23.]

¹³⁴ [Isto, str. 24.]

6. Haljina Ane Erlinger nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova

4.4. Haljina Josipe pl. Maljevac

Josipa pl. Maljevac bila je iz plemenitaške obitelji te je stoga pokopana u kripti katedrale. Butorac piše kako je Đuro Maljevac, županijski sudac i blagajnik, 1765. godine proglašen plemićem zbog zasluga u ratu protiv Prusa.¹³⁵ Haljina Josipe pl. Maljevac izrađena je od jednobojnog tamnosmeđeg svilenog tafta koji je diskolorirao u tamnije i svjetlije tonove zbog uvjeta u kojima se haljina nalazila (sl. 7). Čačić haljinu stilski i konstrukcijski smješta u viktorijansko razdoblje zbog njenog dubokog dekoltea, kratkih rukava, spuštenih ramena, uskog napetog torza, izdužene linije struka koja se nastavlja u šiljasti vrh sprijeda i zvonolikog oblika suknje. Haljina je sastavljena od kaputića i suknje koji su spojeni u području struka. Gornji dio ima duboko izrezani dekolte u blagom obliku slova 'V' sprijeda, dok straga ima ovalni oblik sa spuštenim ramenim šavom koji je nadograđen širokom kragom. S predne strane spuštene struk je šiljastog završetka, a sa stražnje strane centralni

¹³⁵ Butorac, 1967., 58.

leđni izrez spušta se do struka. Haljina ima devet pari metalnih francuskih kopči i tri para končastih omčica s rubnim ojačanjem od drvenih daščica. Suknja je zvonolika i bogato nabrana preklopima u području struka.¹³⁶

Rukavi na haljini imaju mogućnost nošenja na dva načina, kratki i dugi, jer su uski rukavi odvojivi. Čačić pretpostavlja da su se odvojivi rukavi kopčali direktno na podhaljinu, točnije donje rublje, jer se na njihovom gornjem rubu nalaze 4 tkaninom presvučena gumba promjera 1 cm. Tamnosmeđa pamučna podstava nalazi se samo na unutarnjoj strani preklopa dekoltea. Na porubu suknje i donjem rubu kratkih rukava prisutni su bogati dekorativni elementi od svilene tkanine koji su slaganjem i prišivanjem uobličeni u naborane elemente. Na širokoj kragni prisutan je element manjih preklopa. Kratke rukave ukrašavaju ispupčeni elementi izvedeni spiralnim prihvaćanjem ispunjene svilene trake.¹³⁷ Čačić dodaje: „Na odvojivim rukavima je izveden konstruktivno dekorativni element preklapanjem i prišivanjem preklopa u dva reda čime je dobivena linija pregiba lakta. Haljina nema podstave, a svi krojni dijelovi spojeni su ručno svilenom filamentnom pređom u boji haljine.“¹³⁸

7. Haljina Josipe pl. Maljevac prije radova

¹³⁶ Čačić, Iz izvješća o konzervatorsko-restauratorskim radovima na haljini Josipe pl. Maljevac, 2010., 5.

¹³⁷[Isto, str. 5.]

¹³⁸[Isto, str. 6.]

Haljina Josipe pl. Maljevac nalazi se u izrazito lošem stanju i krhka je. Zbog starosti i uvjeta u kojima se predmet nalazio tkanina je porozna, na njoj su prisutna mehanička oštećenja poput rupa i razderotina različitih dimenzija po cijeloj površini, a vidljivi su i zaostaci paučinastih čahura. Prvom fazom nužnih konzervatorskih radova tijekom 2006. godine izvršena je dezinfekcija 70%-tnim etanolom, uklonjene su grube nečistoće višestrukim namakanjem, a pranjem neutralnim deterdžentom (*Anionic Hostapon T*) izvršena je stabilizacija predmeta. Tkanini je vraćen prirodni sjaj, kolorit i mekoća, no fotokemijska oštećenja su i dalje prisutna jer su ona nepovratna. Unatoč višestrukom namakanju i pranju, paučinaste čahure crva i zakoreni ostaci tjelesnih tekućina u unutarnjim šavovima, pregibima i preklopima nisu u potpunosti uklonjeni, pa se pristupilo i mehaničkom uklanjanju nečistoća.¹³⁹

Cijela površina haljine je porozna i gusto ispunjena rupicama raznih veličina od kojih su najizraženije na području ispod rukava, stražnjem gornjem dijelu te s prednje i stražnje strane na suknji. Čačić pretpostavlja da su to bila područja gdje su se taložile tjelesne tekućine što je dovelo do većeg djelovanja mikroorganizama koji su ubrzali propadanje vlakana i uvjetovali veća mehanička oštećenja. Također, zatečena su i oštećenja otparanih originalnih šavova u području struka gdje je gornji dio haljine odvojen od suknje. Sama suknja je isto otparana po cijelom stražnjem centralnom šavu, najvjerojatnije za potrebe ukopa. Čačić primjećuje da je za potrebe prikriivanja tog stanja preko struka bila položena crna svilena vrpca duljine oko 100 cm i širine 5,5 cm na kojoj su zatečena razna oštećenja: rupe, preklopi i ostaci paučinastih tvorevina i čahura.¹⁴⁰ Podstava s unutarnje strane preklopa dekoltea izrađena od pamučne tkanine boje tamne čokolade nalazi se u izrazito lošem stanju; zatečena je u fragmentima, mrvljuje se i raspada na dodir. Čvrsto nagnuto područje s krutim pregibima zatečeno je na stražnjem dijelu haljine. Površina metalnih francuskih kopči prekrivena je zeleno-tirkiznim slojem iz čega zaključujemo da su korodirale. Nadalje, vrlo su krte i krhke, a dva elementa nedostaju. Čačić dodaje: „Drvene daske iz rubnog šava gornjeg stražnjeg dijela haljine (za ojačanje kopčanja), fragmentirane su i ispadaju iz šava.“¹⁴¹

Prvo je izvedena faza nužnih konzervatorsko-restauratorskih radova i potrebnih analiza, a nakon toga su radovi na predmetu tekli kronološkim redoslijedom: „izrada foto, grafičke i pisane dokumentacije, mehaničko čišćenje zaostalih nečistoća, parcijalno relaksiranje haljine prije zatvaranja oštećenja, zatvaranje oštećenja, zatvaranje oštećenja podstave kragne,

¹³⁹ [Isto, str. 9.]

¹⁴⁰ [Isto, str. 9.]

¹⁴¹ [Isto, str. 10.]

zatvaranje oštećenja crne svilene vrpce, odvajanje, čišćenje i izrada francuskih kopči, dorada nedostajućeg dijela drvene daščice za učvršćenje kopčanja, rekonstrukcija ukrasnog nabora, fino relaksiranje parenjem i završno relaksiranje i izravnavanje cijele haljine te dorada i prilagodba lutke za izlaganje.“¹⁴²

Radovi su započeti fotografiranjem haljine prije, tijekom i nakon radova. Oštećenja i mrlje su pismeno i grafički dokumentirana te je izrađena grafička dokumentacija krojnih dijelova s dimenzijama, analizom šavova i nitima kojima su krojni dijelovi spojeni. Uslijedilo je mehaničko čišćenje zaostalih nečistoća na haljini, uključujući paučinaste čahure crva, njihove izlučevine i sitnu prašinu koja je ostala zakorena i nakon pranja. Uklanjanje nečistoća je, kao i kod ostalih haljina, izvršeno pažljivim četkanjem ili uporabom pincete i igala.¹⁴³

Parcijalno relaksiranje tkanine je i na ovom predmetu provedeno u svrhu kvalitetnog zatvaranja oštećenja iz razloga što cijela površina haljine prekrivena velikim brojem mehaničkih oštećenja čiji su rubovi preklapljeni i iskrzani.¹⁴⁴ Nakon toga, izvedeno je zatvaranje velikog broja oštećenja.¹⁴⁵ Uslijedilo je zatvaranje oštećenja podstave kragne. Zbog mikrobioloških uvjeta u kojima se haljina nalazila na tamnosmeđoj pamučnoj podstavi široke kragne došlo je do intenzivnijeg propadanja te se tkanina nalazi u polu-raspadnutom stanju i mrvljuje se. Klasičan pristup zatvaranja oštećenja nije bio moguć jer je podstavu bilo važno zaštititi površinski, a ujedno je vizualno ne zatvoriti i ne šivati direktno kroz njezinu strukturu.¹⁴⁶ Postupak zatvaranja oštećenja na crnoj svilenoj vrpci bio je slijedeći korak, a proveden je klasičnim pristupom. Čačić piše: „svilena tkanina sličnih svojstava svilenoj vrpci nijansirana je u tonu oštećenog područja. Zatim je crna svilena vrpca parcijalno relaksirana, nakon čega su oštećenja zatvarana podlaganjem srodnim tekstilnim materijalom uz šivanje svilenim filamentom“.¹⁴⁷

Nakon toga uslijedilo je odvajanje, čišćenje i izrada francuskih kopči. Devetnaest metalnih francuskih kopči izrazito je korodiralo i time ugrozilo integritet svilene tkanine haljine. Kopče su odvojene od haljine kako bi se očistile i dodane su dvije nove kopče na mjestima gdje su iste nedostajale. Položaj svake od kopči prije i nakon uklanjanja je grafički i fotografski

¹⁴² [Isto, str. 10-14.]

¹⁴³ [Isto, str. 10.]

¹⁴⁴ [Isto, str. 11.]

¹⁴⁵ [Isto, str. 11.]

¹⁴⁶ [Isto, str. 12.]

¹⁴⁷ [Isto, str. 12.]

dokumentiran, a u suradnji s Odjelom za metal odrađeno je njihovo čišćenje, dorada i izrada, nakon čega su vraćene na haljinu.¹⁴⁸

Slijedeći korak bila je dorada nedostajućeg dijela drvene dašice za učvršćenje kopčanja, pa je na red došla rekonstrukcija ukrasnog nabora. Središnji izvorni šav na stražnjoj strani bio je otparan, pa je time uzrokovano i odvajanje ukrasnog elementa na donjem rubu haljine. Haljinu je bilo nužno fino relaksirati parenjem te izvršiti završno relaksiranje i izravnavanje cijele haljine. Zbog vizualnog dojma i uklanjanja mogućnosti dodatnih oštećenja na područjima oštih pregiba, izvršen je postupak relaksiranja.¹⁴⁹

Nakon izvršenih konzervatorsko-restauratorskih radova (sl. 8), izrađena je izložbena lutka, nakon čega je uslijedilo fotografiranje predmeta i izložbene lutke, izrada grafičke, pisane i fotodokumentacije nakon radova te otprema objekta.¹⁵⁰

8. Haljina Josipe pl. Maljevac nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova

¹⁴⁸ [Isto, str. 12.]

¹⁴⁹ [Isto, str. 13.]

¹⁵⁰ [Isto, str. 16.]

4.5. Haljina Julijane Dubenik

Butorac spominje obitelj Dubenik koja je živjela u Požegi u 18. i 19. stoljeću, a jedini zapisani član je Đurko Dubenik koji je bio krojač po struci.¹⁵¹ Haljina Julijane Dubenik je izrađena od svilenog tafta svjetlosmeđe boje breskve. Zbog uvjeta u kojima se haljina nalazila tkanina je diskolorirala u tamniji ton (sl. 9). Čačić haljinu stilski i konstrukcijski smješta u prijelazno razdoblje ampira na romantizam zbog slijedećih karakteristika predmeta: postepeno spuštenu struk, zvonolika suknja s bogatim naborima na leđima i ravni rukavi koji su blago nabrani na ramenima. I ova je haljina sastavljena od dva dijela, kaputića i suknje koji su spojeni na području struka pojasnom trakom koja se kopča s prednje strane francuskim kopčama. Prednji gornji dio haljine sastavljen je od dva dijela, zatvara se na preklop (lijeva strana preko desne), na području prsa nalaze se ušitci, a u području struka nalazi se dodatna francuska kopča. Stražnji gornji dio izrađen je od jednog dijela, ali su ukrasne trakice u obliku ušitaka prišivene od sredine rukavne okrugline do pojasnog spoja u struku. Široka kragna dopunjava vratni izrez. Rukavi su dugački i iskrojani od jednog dijela, a modelirani su nabiranjem u području ramenog šava te se sužavaju prema dnu. Donji dio haljine, točnije suknja iskrojena je u zvonolikom obliku sa skupljenim materijalom na leđima koji tvori bogate preklope.¹⁵²

Haljina se kopča jednom francuskom kopčom na ovratniku, dok se u pojasnom dijelu kopča s tri francuske kopče od kojih je jedna na području struka i dvije su na pojasu. Donji dio haljine kopča se skrivenim kopčanjem s tri drvena dugmeta od kojih jedno nedostaje, a preostali imaju promjer od 10 i 12 mm i presvučeni su tkaninom. Podstava ne postoji, a svi krojni dijelovi spojeni su ručno svilenom filamentnom pređom koja je nijansirana u boji haljine.¹⁵³

¹⁵¹ Butorac, 1967., 72.

¹⁵² Čačić, Iz izvješća o konzervatorsko-restauratorskim radovima na haljini Julijane Dubenik, 2009., 3.

¹⁵³ [Isto, str. 4.]

9. Haljina Julijane Dubenik prije radova

Haljina Julijane Dubenik nalazi se u izrazito lošem stanju i krhka je, čemu su pridonijeli uvjeti u kojima se predmet nalazio. Po cijeloj površini predmeta prisutna su mehanička oštećenja poput rupa i razderotina. Tijekom 2006. godine izvršena je prva faza nužnih konzervatorskih radova kako bi se stabiliziralo stanje predmeta: dezinfekcija 70%-tnim etanolom, uklanjanje grubih nečistoća višestrukim namakanjem te pranje neutralnim deterdžentom (*Anionic Hostapon T*). Tkanini je vraćen sjaj, kolorit i mekoća, no fotokemijska oštećenja nije bilo moguće iskorijeniti jer se dogodila promjena iz svjetlosmeđe boje breskve u tamniju boju zbog djelovanja mikroorganizama na mjestima gdje su se taložile tjelesne tekućine. Paučinaste čahure crva i zakoreni ostaci tjelesnih tekućina u unutarnjim šavovima, pregibima i preklopmima nisu u potpunosti uklonjeni ni višestrukim namakanjem, pranjem i mehaničkim uklanjanjem nečistoća. Čačić opisuje: „Cijela površina haljine vrlo je porozna i gusto ispunjena većim ili manjim rupicama od kojih su najizraženije i najveće sa stražnje strane na desnom ramenu, u predjelu lijevog boka i sa stražnje strane lijevog rukava. Najvjerojatnije su

to bila područja gdje su se taložile tjelesne tekućine pa je bilo većeg djelovanja mikroorganizama koji su ubrzali propadanje vlakana koja tako bila podložnija ovakvim mehaničkim oštećenjima.“¹⁵⁴ Spojevi krojnih djelova su zatečeni u otparanom stanju u području unutarnje strane kragne i području pojasnice s prednje strane haljine. Nadalje, četiri para metalnih francuskih kopči korodiralo je u velikoj mjeri, a tri muška elementa kopči su raspadnuta u potpunosti, dok na skrivenom kopčanju na donjem dijelu haljine nedostaje jedan drveni gumb.¹⁵⁵

Izvršenjem prve faze nužnih konzervatorsko-restauratorskih radova i odgovarajućih analiza, radovi na predmetu izvodili su se ovim redom: „izrada foto, grafičke i pisane dokumentacije, mehaničko čišćenje zaostalih nečistoća, parcijalno relaksiranje haljine prije zatvaranja oštećenja, zatvaranje oštećenja, izrada i dorada drvenog gumba, završno relaksiranje i izravnavanje cijele haljine te dorada i prilagodba lutke za izlaganje“.¹⁵⁶

Kao i kod ostalih primjera, haljina je fotografirana prije, tijekom i nakon radova. Pismeno i grafički su dokumentirana oštećenja i mrlje te je izrađena grafička dokumentacija krojnih dijelova s dimenzijama, analizom šavova i niti kojima su krojni dijelovi spojeni. Mehaničko čišćenje zaostalih nečistoća izvršeno je četkanjem ili upotrebom igala i pinceta.¹⁵⁷

Uslijedilo je parcijalno relaksiranje haljine prije zatvaranja oštećenja kako bi se ona mogla kvalitetno zatvoriti.¹⁵⁸ Nakon zatvaranja rupa bilo je nužno izraditi i doraditi drveni gumb, točnije izgublenu drvenu pločicu koja je bila dio para presvučenih pločica koje su uz omčice od svilenih trakica služile za skriveno kopčanje donjeg dijela suknje. Drvena pločica rađena je mehaničkim putem kako bi se dobile potrebne dimenzije. Nakon oblikovanja, „drveni umetak presvučen je svilenom tkaninom odgovarajuće nijanse i umetnut u postojeću svilenu presvlaku te prišiven na haljinu kombiniranim bodom odgovarajućim filamentom“.¹⁵⁹ Uslijedilo je završno relaksiranje i izravnavanje cijele haljine, a taj je proces već objašnjen na ranijim primjerima.¹⁶⁰ Nakon završenih konzervatorsko-restauratorskih radova (sl. 10) bilo je potrebno izraditi izložbenu lutku.

¹⁵⁴ [Isto, str. 10.]

¹⁵⁵ [Isto, str. 11.]

¹⁵⁶ [Isto, str. 11-14.]

¹⁵⁷ [Isto, str. 11.]

¹⁵⁸ [Isto, str. 12.]

¹⁵⁹ [Isto, str. 13.]

¹⁶⁰ [Isto, str. 13.]

10. Haljina Julijane Dubenik nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova

5. Sociološka i antropološka istraživanja požeške kripe

Iako na požeškom lokalitetu nisu provedena ekstenzivna sociološka istraživanja (kao što je slučaj u Spitalfieldsu), Bender Maringer je provela istraživanje o odnosu prema smrti u Požegi u 18. i 19. stoljeću pomoću podataka koje je isčitavala s predmeta iz kripe. Ona navodi da je prema francuskome tanatologu Philippe Ariesu pokapanje u crkvi ili u njezinoj blizini odgovaralo potrebi uživanja u zaštiti svetaca, odnosno mjesta kojemu se mrtvo tijelo povjeravalo. Kler je poduzimao mjere da se pobožnost iskaže i na drugi način, te su stoga mrtvi pokapani na mjestu koje je istovremeno bilo i kultno i prolazno, a to je mjesto crkva. Pokapali su se u crkvi kako bi ih živi mogli spomenuti u svojim molitvama te se i sami suočiti sa svojom smrtnošću. Nadalje, Aries navodi riječi jezuitskog oca Poreta, prosvjetitelja za vrijeme Luja XIV. koji komentira želju ljudi za pokapanjem u crkvi blizu svetišta jer smatraju da će na taj način njihove duše dobiti veći dio molitvi, pa će ta ista molitva djelovati efikasnije zbog manje udaljenosti, iz čega zaključuje da se tako „molitvama i ceremonijama pripisuje sfera utjecaja čiji neposredni efekt isključuje moralni.“¹⁶¹

U požeškoj kripti su osim tekstilnih nalaza značajni i ljesovi koji su bogato ukrašeni natpisima i raznim motivima (florelnim motivima, kršćanskim simbolima te simbolima smrti i vječnog života). Natpisi su se nalazili isključivo na poklopcima ljesova i najčešće su sadržavali podatke poput imena i prezimena pokojnika, godine rođenja, datuma i godine smrti koji su često upisani u bazu križa te kod uglednijih građana i njihova zanimanja. Samo dva ljesa osim osnovnih podataka i izreka imaju zabilježen i epitaf; jedan je na njemačkom jeziku: „*Der Mensch denkt und Gott lenkt* (u slobodnom prijevodu: Čovjek snuje, a Bog određuje), a drugi na latinskom: *Haec requies haec habitatio mea, in pace in idipsum dormiam et requiescam* (Ovdje prebivam, ovdje mi je dom. U miru, u samoći, spavat ću i odmarati se).“¹⁶² Aries smatra da pojam *requies* pretpostavlja život poslije smrti, nadživljavanje, te tvrdi da je to oslabljeno, prigušeno i sivo nadživljavanje zametaka poganstva, duhovno prastarog narodnog kršćanstva. U ovom vjerovanju vrijeme prije i vrijeme poslije smrti, život i nadživot ne suprotstavljaju se jedno drugome onoliko koliko mi to danas vjerujemo. Na ostalim ljesovima natpisi su pisani na hrvatskom (ikavicom), njemačkom i latinskom jeziku. Kroz te sentencije Bender Maringer iščitava odnos prema smrti i prepuštanje sudbini te prezir prema svijetu.¹⁶³ Nekoliko ljesova sadrži i pridodane kraće štapove koji su služili za nošenje ljesova, a manji

¹⁶¹ Bender Maringer, 213.

¹⁶² [Isto, str. 217.]

¹⁶³ [Isto, str. 217.]

drveni križevi obojani su u istoj boji poput lijesa. Na križu je stajalo ime i prezime pokojnika te godina smrti. Vrlo je malo sačuvanih križeva i štapova.¹⁶⁴

Od motiva na ljesovima, najčešći i najzanimljiviji je motiv lubanje, vizualni simbol u kojemu se najdublje ocrta kolektivno poimanje smrti. Javlja se gotovo na svakom lijesu, najčešće na dnu križa, na bočnim stranicama lijesa ili na podnožnoj stranici, ili kao samostalna figura ili u kombinaciji s prekriženim kostima.¹⁶⁵ Lubanja je simbol prolaznosti zemaljskog života i podsjetnik ispraznosti zemaljskih stvari. Prikazi lubanje i raspela na jednom mjestu označavaju razmišljanje o vječnom životu nakon smrti. Lubanja s prekriženim kostima u samom podnožju križa označava smisao imena Golgota, što znači lubanja, prema legendi koja govori o tome da je Kristov križ bio podignut na mjestu Adamova groba. Bender Maringer ističe kako od 16. stoljeća jezoviti prikazi kostura gube svoj dramatičan naboj, te je tako prikaz leša zamijenjen kosturom koji se dijeli na elemente lubanje i kosti. Nadalje, u 17. i 18. stoljeću javlja se osjećaj ništavila, daleko od bolne žalosti za životom.¹⁶⁶

Pokojnici su u Požegi polagani u lijes ispunjen hoblovinom. Brada, ruke i noge povezane su širokim vrpčama (crne ili oker boje), a ruke su bile položene na trbuh.¹⁶⁷ Aries spominje liturgiste iz 13. stoljeća, poput Durandusa, koji je upozoravao na to da pokojnik mora biti ispružen na leđima tako da mu lice bude okrenuto prema nebu.¹⁶⁸

Požeški su pokojnici bili prekriveni koprenom (tilom ili tankom, izvezenom tkaninom), a u dječjim ljesovima uočene su osušene stabljike cvijeća i svete sličice položene na tijela pokojnika. Uzglavlje je izrađeno od hoblovine, u nekim se slučajevima pod glave pokojnika stavljao izvezeni ili svileni jastučić, ili grubo tkana tkanina. U jednom svećeničkom lijesu pronađen je novčić pod uzglavljem.¹⁶⁹ Bender Maringer zaključuje da je moderan kult mrtvih zapravo kult uspomene vezane uz tijelo, dok je tradicionalni kult mrtvih narodnih usmenih kultura podrazumijevao mirenje s idejom smrtnosti. Kripta i nalazi iz kripe govore o mirenju sa smrću i specifičnim poimanjem smrti. Nalazi svjedoče o građanskoj prošlosti Požege od druge polovice 18. do druge polovice 19. stoljeća i nude saznanja o materijalnom, ali i o

¹⁶⁴ [Isto, str. 218.]

¹⁶⁵ [Isto, str. 220.]

¹⁶⁶ [Isto, str. 221.]

¹⁶⁷ Običaj vezivanja ruku povezan je s vjerovanjem u pokojnikovo moguće zlonamjerno djelovanje.

¹⁶⁸ [Isto, str. 221.]

¹⁶⁹ [Isto, str. 222.]

duhovnom naslijeđu, točnije o odnosu ljudi tog vremena prema smrti te pogrebnim običajima.¹⁷⁰

Od 517 pokopanih gotovo su trećina pokojnika bila djeca dobi do 18 godina, od kojih je 55 umrlo u prvoj godini života. Najviše pokojnika preminulo je u šestom desetljeću života. Bender Maringer navodi da je najstariji pokojnik Ivan Ljubić rođen 1695. godine, a doživio je čak 98 godina, dok su najmlađi pokojnici dva novorođenčeta koja su doživjela samo dva dana.¹⁷¹

¹⁷⁰ [Isto, str. 228.]

¹⁷¹ [Isto, str. 222.]

6. Usporedba sa svjetskim primjerima: sličnosti i razlike

6.1.Kripta u Spitalfieldsu (Engleska)

Kripta crkve Krista i Svih svetih u Spitalfieldsu u Londonu prvo je novodobno pokapalište u Velikoj Britaniji koje je u potpunosti arheološki istraženo.¹⁷² Radi se o crkvi građenoj između 1714. i 1729. godine¹⁷³, s kriptom u kojoj je pronađeno gotovo 1000 pokojnika (od kojih je 400 identificirano). Istraživanje je značajno i za antropologe koji su dobili ekskluzivan uvid u život za vrijeme londonske industrijske revolucije. Iskapanja su izvedena između listopada 1984. i travnja 1986. godine.¹⁷⁴ Nakon ekstenzivnog perioda istraživanja izdane su dvije knjige o projektu; prva se bavi arheološkim, a druga antropološkim aspektom projekta. Za naše istraživanje najbitnije je poglavlje koje se bavi zaštitom grobnog tekstila iz kripe, a ono se nalazi u prvoj knjizi. O tekstilu pisao je arheolog Rob C. Janaway.

Janaway tekstile dijeli u dvije grupe: one povezane s ljesovima (ili s unutrašnje strane ili pričvršćeni s vanjske strane) te one pronađene u spremištima. Zbog velikog broja pronađenih tekstilnih predmeta (preko 500), odlučeno je konzervirati, ali ne analizirati odbačeni materijal, dok će velika količina madraca i uzoraka tekstila za oblaganje morati čekati na buduće radove. Tijekom radova mjenjali su se prioriteti u analiziranju i konzervaciji materijala. Isprva su se analizirali svi iskopani materijali, no zbog velike količine istih odlučeno je da će se uzimati ekstenzivni tekstilni uzorci jedino od dobro očuvanih pokopa. Postupak je bio jednak kod svih vrsta predmeta (odjeća i tekstil vezan za lijes); materijali su čišćeni i analizirani tehnički i povijesno-umjetnički. Nažalost, neka su tijela bila u toliko lošem stanju da su odmah poslana na kremiranje, zbog čega su izgubljeni neki potencijalno vrijedni primjeri tekstila. Također, zanimljivo je da su neki ljesovi u kripti izrađeni od olova te su oni stvorili dovoljno anaerobne uvjete za očuvanje i tekstila i mekih tkiva. Upravo su ti nalazi neki od najbolje očuvanih tekstila na nalazištu te su njih istražili u British Museum-u. Janaway predlaže da se manji broj dobro očuvanih pokopa istraži puno ekstenzivnije nego što je bilo moguće u ovome projektu.¹⁷⁵

Tekstilni je materijal (osim madraca i uzoraka tekstila za oblaganje) konzerviran i analiziran na sveučilištu Bradford. Sav je materijal spremljen i početno istražen u kontroliranom i

¹⁷² Adams, Reeves, 1993., 1.

¹⁷³ [Isto, str. 7.]

¹⁷⁴ [Isto, str. 1.]

¹⁷⁵ Janaway, 1993., 93.

izoliranom laboratoriju, no to je bilo kratkoročno rješenje. Nakon gama zračenja, odlučeno je da se s materijalom ne mora rukovati u kontroliranim uvjetima te da se voda za pranje može ispustiti u odvod. Janaway navodi da je cilj konzervatorskog projekta bilo dovođenje tekstila u stanje u kojem se ono može analizirati.¹⁷⁶

Većina je tekstila bila dubinski uprljana tjelesnim izlučevinama koje su nastale prilikom raspadanja tijela. Samo je nekoliko predmeta iziskivalo jedino usisavanje površinske prašine, većina je predmeta oprana vodom i otopinom deterdženta. U nekim je slučajevima bilo nužno obaviti nekoliko namakanja kako bi se riješili tamnosmeđih mrlja tjelesnih izlučevina. Analiza se sastojala od pripreme mikroskopskih stakalaca za identifikaciju tipa vlakna te snimanje strukture vlakana, konstrukcije, dekoracije i spojnih dijelova.¹⁷⁷

U Spitalfieldsu je pronađeno 16 tijela odjevenih u vlastitu odjeću, ponekad ispod mrtvačkih pokrova, a pronađeno je i 12 tijela pokriveno jedino mrtvačkim pokrovom. Bilo je uobičajeno pokapati pokojnike s mrtvačkim pokrovima, pokrivalima za glavu i ostalom grobnom odjećom izrađenom od istog materijala od kojeg je ukrašen i unutrašnji dio lijesa.¹⁷⁸ Sva su mumificirana tijela pronađena u sjevernoj župnoj kripti te ih kao takve možemo usporediti s požeškim nalazima. Svi tekstilni uzorci pronađeni su u 72 olovna i 30 drvena ljesova. Od 30 drvenih ljesova, samo je devetero njih imalo mumificirana tijela.¹⁷⁹ Odjeća koja je dovoljno očuvana uključuje odjevne predmete za gornji dio tijela sa dodatnom tkaninom koja prekriva gornji dio nogu. Jedini odjevni predmet za donji dio tijela bile su čarape i donje rublje koje nije sačuvano. Sačuvani predmeti uključuju potkošulje, košulje, bluze, jakne i jedan prsluk.¹⁸⁰

Mrtvački pokrovi su otvorenih leđa, ali imaju rukave te prekrivaju tijelo od vrata do stopala. Dekorirani su skupljenim volanima na području prsa, obično s dekorativnim rupicama na tkanini. Dvoje pokojnika pokopano je s muškim pletenim svilenim rukavicama, a pronađen je jedan par rukavica napravljenih posebno za pogreb. Pronađeno je i sedam pari čarapa koje su dosezale do iznad koljena. Sve su pletene i izrađene od vune, svile ili pamuka. Janaway pretpostavlja da je više pokojnika pokopano u čarapama, no one su vjerojatno izgubljene u procesu degradacije. Zanimljiv je primjer jedne čarape bez prstiju koja je korištena kao

¹⁷⁶ [Isto, str. 93.]

¹⁷⁷ [Isto, str. 94.]

¹⁷⁸ [Isto, str. 96.]

¹⁷⁹ [Isto, str. 100.]

¹⁸⁰ [Isto, str. 106.]

potporanj za glavu pokojnika; vjerojatno je skinuta sa tijela u procesu polaganja pokojnika i bila je pri ruci onima koji su polagali tijelo.¹⁸¹

Ne postoje naznake o upotrebi grobne odjeće umjesto „normalne“ odjeće. Tijela su se uglavnom pokapala odjevena s mrtvačkim pokrovom ili s dvostrukim pokrovom ili s odjećom i dvostrukim pokrovom. Mrtvački pokrovi prekrivaju tijelo u cijelosti, pa je tako odjeća ispod nevidljiva. Janaway ističe kako bi uključenje odjeće mogao biti znak pokazivanja bogatstva (s obzirom na bogatu trgovinu rabljene odjeće u Londonu u 18. i 19. stoljeću), no to nije slučaj u Spitalfieldsu. Ipak, ovisno o željama pokojnika ili obitelji postoje primjeri gdje su pokojnici odjeveni u vlastitu odjeću. Jedan primjer u Spitalfieldsu odjeven je u mrtvački pokrov, svilene čarape i bogati satenski odjevni predmet sa čipkastim rubovima, a drugi primjer odjeven je u potkošulju i jaknu napravljenu od grubog materijala i prepravljan je¹⁸², iz čega zaključujemo da upotreba vlastite odjeće nije uvijek nužno značila iskazivanje bogatstva. Spominje se i dječja odjeća, a pronađeno je i mnogo pokrivala za glavu, perika i krpica za lice, vrat i slično. Na ovom su lokalitetu pronađeni predmeti iz 18. i 19. stoljeća te služe kao svjedoci vremena u kojem su nastali i bili korišteni te upućuju na pogrebne običaje tog vremena.¹⁸³

Janaway ističe kako je nemoguće utvrditi kako su se tijela pokrivala zbog kombinacije različite očuvanosti tekstilnih materijala i razlikama u pronalasku i očuvanju. Zanimljivo je da su se mrtvački pokrovi najčešće koristili u kombinaciji s olovim ljesovima. U šest od deset pokopa korišteni su i pokrovi za glavu uz mrtvački pokrov; oba predmeta napravljena su od istog materijala u svim slučajevima, a upotreba pokrivala nije ovisila o spolu. U većini slučajeva u Spitalfieldsu tijela su prekrivena pokrovom i jednim do dva odjevna predmeta, uglavnom se radilo o pokrivalima za glavu, ruke ili stopala.¹⁸⁴

U samo dva slučaja tijelo je prekriveno i pokrivalom i odjećom. Prvi je primjer 82-godišnja žena pokopana 1843. godine odjevena u fragmentarni pamučni odjevni predmet s volanom na vratnom otvoru i manžetama sa specifičnim dorsetskim dugmićima. Nažalost, nije moguće odrediti radi li se o dijelu spavaćice ili nekog drugog odjevnog predmeta. Drugi je primjer odjeven u pamučne čarape, potkošulju i otkopčanu pamučnu jaknu dugih rukava sa kravatom

¹⁸¹ [Isto, str. 108.]

¹⁸² [Isto, str. 108.]

¹⁸³ [Isto, str. 108.]

¹⁸⁴ [Isto, str. 110.]

oko vrata. Petnaest je pokojnika pokopanu u odjeći i bez pokrivala. Nažalost, u većini tih slučajeva tekstilni ostaci su veoma fragmentarni.¹⁸⁵

6.1.2. Usporedba pristupa u zaštiti grobnog tekstila u Spitalfieldsu i Požegi

Zanimljivo je usporediti ovaj primjer s nalazištem u Požegi iz više razloga. Prvo, nalazišta su slična utoliko što se radi o kriptama crkava koje potječu iz 18. i 19. stoljeća, pa su tako i pokojnici pokopani u slično vrijeme. Nadalje, obje crkve nisu građene u najvećim gradskim središtima, a u njima su pokopani pripadnici građanske klase. Ipak, postoje velike razlike u samim predmetima. Dok su požeški tekstilni predmeti mnogo očuvaniji i već samim time „atraktivniji“ za širu javnost, a još i više jer se radi o potpunim haljinama koje su nosile pripadnice građanske klase, londonski primjer nažalost ne obiluje potpuno očuvanim odjevnim predmetima iz kojeg su se razloga vjerojatno i odlučili zaustaviti na preventivnoj zaštiti i primarnom konzerviranju (umjesto da se ti predmeti restauriraju i muzejski izlože). Iako sami predmeti nisu bili atraktivni za izlaganje, londonski znanstvenici su ih temeljito analizirali i protumačili te izdali knjigu o projektu, što bi u hrvatskoj situaciji bilo gotovo nemoguće. Predmetima su u oba slučaja pristupili različito, no obje su strane napravile najbolje što su mogle u uvjetima koji su im pruženi.

Cilj spitalfieldskog istraživanja veoma je različit od požeškog. Naime, namjera spitalfieldskih znanstvenika je bila istražiti tekstilne predmete tehnički, povjesno-umjetnički i antropološki. U oba slučaja istražena su vlakna od kojih su izrađeni tekstilni predmeti te mikroorganizmi koji su se na njima nalazili. Ipak, cilj konzervatorskih postupaka provedenih na predmetima je bio dovođenje predmeta u dovoljno dobro stanje da bi se oni mogli istražiti, niti u jednom stupnju istraživanja nisu imali namjeru predmete restaurirati i izlagati, kao što je bio slučaj u Požegi. Ono što je različito na samim tekstilnim predmetima jest to da su požeški pokojnici pokopani u vlastitoj odjeći koju su nosili za života, dok su londonski običaji bili drugačiji i većinom pokojnici nisu pokopani u vlastitoj odjeći (ili barem nisu u potpunosti odjeveni u vlastitu odjeću), već su odjeveni u jedan ili dva odjevna predmeta nošena za života te su pokriveni mrtvačkim pokrovom, a često je preko pokojnika prebačena tkanina na način da nalikuje odjevnom predmetu. Iz tog razloga nije ni postojala mogućnost za otkrićem u potpunosti očuvanih haljina poput požeških. Nakon iskopavanja i čišćenja predmeta, oni su podjeljeni u grupe i analiziran je materijal od kojeg su izrađeni te stil predmeta (kao i u

¹⁸⁵ [Isto, str. 110.]

Požegi), iz čega su znanstvenici htjeli saznati nešto više o upotrebi tekstila u Londonu za vrijeme industrijske revolucije. Problemu se pristupilo povijesno i antropološki, istraženi su i pogrebni običaji i odnos prema smrti, baš kao i u Požegi. Ipak, u Požegi je većina pokojnika identificirana te se najbolje očuvani primjeri haljina dokumentiraju uz ime pokojnica, dok u Spitalfieldsu to nije učinjeno te se najbolje očuvani predmeti dokumentiraju isključivo pod šiframa, eventualno uz dodatak dobi pokojnika.

6.2. Groblje u sjevernom Brisbaneu (Australija)

Tekstilna kolekcija groblja North Brisbane jedinstveni je primjer devetnaestostoljetnog australskog grobnog tekstila. Ona sadrži direktne arheološke dokaze o upotrebi tekstila u pokopima u Brisbaneu u razdoblju od 30-ak godina najranijeg naselja u gradu. Tekstilni uzorci iz anglikanskih, rimokatoličkih i prezbitarijanskih groblja u North Brisbaneu, točnije 96 povijesnih uzoraka istraženo je u stanju u kojem su bili iskopani. Radi budućih istraživanja uzorci nisu prani niti tretirani kako bi se očuvali ostaci i preostali dokazi¹⁸⁶, što znači da su na njima izvršena samo istraživanja.

Groblje u North Brisbaneu u Queenslandu u Australiji aktivno je korišteno od 1843. do 1875. godine, a u njemu se pokapalo u odvojenim manjim grobljima grupiranim prema religijskoj denominaciji.¹⁸⁷ Iskopavanje je potaknuto planiranim početkom gradnje sportskog centra na području groblja od 2000. do 2002. godine, kako gradnja ne bi ometala pokope s izvorne razine groblja. Provedeno je iskopavanje u svrhu spašavanja i dokumentiranja 397 ljesova. Nažalost, svi su tekstilni ostaci fragmentarni i nije pronađen niti jedan potpuni set odjeće ili unutarnje navlake lijesa. Ipak, australski su znanstvenici mogli interpretirati različitu upotrebu tekstila u kolonijalnom groblju kroz mikroskopsku i druge analize.¹⁸⁸

Na ovome nalazištu tijela i njihova odjeća nisu mumificirana, ljudske kosti su u većini slučajeva bile samo siluete ili koštano brašno, što je ipak bilo dovoljno za otkrivanje spola pokojnika. Ipak, drveni ljesovi su većinom relativno dobro sačuvani unatoč tome što su pretrpili ekstremnu vertikalnu kompresiju. Ljesovi su čuvani u izuzetno lošim uvjetima: zemlja je na razini za zakapanje mokra ili preplavljena dijelovima s veoma malom razinom

¹⁸⁶ Pragnell, Gowan, 2013., 490.

¹⁸⁷ [Isto, str. 487.]

¹⁸⁸ [Isto, str. 488.]

kisika, s prosječnim pH od 5.5. U jednom je razdoblju groblja na dijelu njegovog područja bacano smeće i čak gnojivo te su ti grobovi bili prekriveni sa do 7 m smeća.¹⁸⁹

Zanimljiv je podatak o jednom lijesu s groblja North Brisbane gdje je osoba pokopana u vlastitoj odjeći ranih 1850.-ih godina. Službeni vladin izvještaj o ekshumacijama provedenima tijekom uređenja groblja 1913. i 1914. godine prije pretvaranja područja u park i sportski centar navodi da su ostaci pokojnika gotovo u potpunosti nestali, ali odjeća u kojoj je bio pokopan je bila dobro očuvana. Radilo se o smeđem jahačkom odjelu sa prslukom.¹⁹⁰

Prikupljene tekstilne informacije uključuju veličinu uzorka, boju uzorka (koristila se Munsellova specifikacija boja), općenitu razinu očuvanosti, identifikaciju vlakana (gdje je to bilo moguće), mjere dijametra vlakana, mjere dijametra konca, smjer i čvrstoću zavojnica niti te identifikaciju pletenog uzorka ili tehnike pletenja. Tekstilni uzorci istraženi su na Centru za mikroskopiju i mikroanalizu sveučilišta u Queenslandu. Uzorci su pronađeni u grobovima odraslih i djece, a pronađena su vunena, pamučna i svilena vlakna veoma različitih razina očuvanja.¹⁹¹ Nažalost, nije pronađeno puno predmeta koji su očuvani u cijelosti, no za jedan fragment od sjajne svile nagađa se da je bio dio odjevnog predmeta pokojnog. Taj je isti lijes sadržavao i veliki gumb od školjke, što ukazuje na korištenje osobne odjeće pri pokopu.¹⁹² Još jedan primjer mogućeg osobnog odjevnog predmeta pripada u skupinu ručno pletenih tekstila. Sumnja se na mogućnost da je predmet imao rukave ili ovratnik poput veste ili pulovera iz razloga što ima rebraste dijelove.¹⁹³

Najbolje očuvani odjevni predmeti su dva primjera mehanički pletenih čarapa, dijelovi ručno pletenog pulovera ili veste, pougljenjeni ostaci *haircord* predmeta te fragment haljine povezan sa religijskim medaljonom. Drugi mogući primjeri osobne odjeće uključuju pamučni *lawn*, te *melton*, *glace* i satensku svilu. Unatoč fragmentarnoj prirodi, tekstili iz groblja u North Brisbaneu tvore najveću kolekciju devetnaestostoljetnih grobnih tekstila dosad iskopanih u Australiji. Analiza tih tekstila proširila je razumijevanje pokopnih praksi u Brisbaneu u drugoj polovici devetnaestog stoljeća, uključujući i upotrebu tekstila koji do sad nisu bili pronađeni.¹⁹⁴

¹⁸⁹ [Isto, str. 488.]

¹⁹⁰ [Isto, str. 489.]

¹⁹¹ [Isto, str. 491.]

¹⁹² [Isto, str. 504.]

¹⁹³ [Isto, str. 507.]

¹⁹⁴ [Isto, str. 516.]

6.2.1. Usporedba pristupa u zaštiti grobnog tekstila u Queenslandu i Požegi

Ovaj je primjer sličan požeškom nalazištu po razdoblju u kojem su se pokojnici pokapali, no s obzirom da su uvjeti čuvanja značajno drugačiji, australski predmeti nisu očuvani u onoj mjeri u kojoj su očuvani požeški. Ovaj jedinstveni primjer grobnog tekstila tvori trenutačno najveću kolekciju grobnog tekstila u Australiji. U ovom su slučaju predmeti čuvani u zemlji, što znači da je okruženje bilo vlažno i anaerobno te je time mumifikacija tijela onemogućena, pa su tako i odjevni predmeti fragmentarno očuvani. Ono što je posebno zanimljivo u ovom slučaju jest to da su predmeti istraženi u stanju u kojem su iskopani, dakle, na njima nisu provedeni nikakvi konzervatorski postupci kako bi se istražilo upravo to stanje u kojem su bili pod zemljom, što se veoma razlikuje od požeškog primjera.

Australski su se znanstvenici fokusirali na tehnička istraživanja vlakna od kojih su izrađene tkanine (boja, mjere, identifikacija vlakna i tehnike pletenja), te su ta saznanja iskoristili kako bi dopunili znanje o upotrebi tekstila u Australiji u 19. stoljeću. Za razliku od požeškog i londonskog slučaja, bilo je veoma teško utvrditi u kojoj mjeri su se pokojnici pokapali u osobnoj odjeći, no par primjera je dokazalo da se u barem nekim slučajevima koristila osobna odjeća. Naime, očuvan je jedan primjer smeđeg jahačkog odjela s prslukom, fragment od sjajne svile, gumb napravljen od školjke, dvije mehanički pletene čarape te fragment pletene tkanine za koji se sumnja da je bio dio pulovera. Iz ovoga možemo zaključiti da predmeti doista nisu pogodni za izlaganje široj javnosti, kao što je bio slučaj u Požegi, te su se iz tog razloga znanstvenici odlučili na tehnička i povijesna istraživanja. Iako nije bilo moguće utvrditi imena pokojnika, iz ostataka kosti utvrđen je spol pokojnika. Nadalje, zanimljiva je i činjenica da su uključili sveučilište u Queenslandu u svoje istraživanje, dok je zagrebačko sveučilište bilo minimalno uključeno u istraživanje požeškog tekstila. Osim saznanja o upotrebi tekstila, nisu provedena dodatna sociološka i antropološka istraživanja koja bi otkrila podatke o pogrebnim običajima i odnosu prema smrti, kao što je slučaj u Požegi i Spitalfieldsu. Zbog fragmentarne prirode predmeta, nije bilo moguće izvršiti povjesno-umjetničku obradu, što bi svakako bilo poželjno za ovakvo nalazište. Unatoč tome što nisu pronađeni predmeti koji bi mogli biti prigodni za izlaganje i interes šire javnosti, fragmenti su poslužili u znanstvene svrhe kako bi se doznalo nešto više o upotrebi tekstila u 19. stoljeću u Australiji.

6.3. Slučaj iz Ostrobothnije (Finska)

Na teritoriju moderne Finske, koja je bila dio Švedske do 1809. godine, bilo je uobičajeno pokapati pripadnike višeg socijalnog statusa ispod crkvenih podova i to od ranog trinaestog stoljeća do 1822. godine. Od 317 iskopanih pokojnika u katedrali u Ouluu, 70% nalazaka sastoji se samo od lijesa ili ljudskih kostiju, no u nekim ljesovima pronađen je značajan broj tekstilnih fragmenata. Većina pokojnika (vjerojatno nižeg socijalnog statusa) pokopana je na groblju izvan crkve, a unutar crkve pokopani su ljudi višeg socijalnog statusa.¹⁹⁵ Nekoliko je tijela pokopanih ispod podova mumificirano, što je izazvano mrazom i suhim te dobro ventiliranim uvjetima tijekom finskih zima.¹⁹⁶

Istraživanje u katedrali u Ouluu u sjevernoj Finskoj bavilo se grobnim tekstilom iz 17. i 19. stoljeća, a istražena je i odjeća na mumificiranim tijelima pokopanim ispod podova sjeverno-finskih crkava. Multidisciplinarni projekt istraživanja mumificiranih tijela pokrenut je na sveučilištu u Ouluu. Cilj je bio istražiti kako se ostaci ispod crkvenih podova mogu bolje očuvati i kako bi druge crkve mogle očuvati mumificirane ostatke. Fokus istraživanja bio je na očuvanju tekstila, njihovoj kvaliteti i bojama kojima su bojani. Metode istraživanja bile su ne-destruktivne ili mikro-destruktivne. Mikroskopskom i vizualnom analizom proučavane su tekstilne strukture i vlakna. Neki vuneni tekstili analizirani su koristeći UHPLC-PDA¹⁹⁷ analizu, a močila su detektirana pomoću SEM-EDX¹⁹⁸ analize.¹⁹⁹

Radni uvjeti ispod crkvenih podova su prašnjavi, tamni i tijesni, a dokumentacija tekstila temelji se na fotografijama dobre kvalitete i uzorcima vlakana. U sveučilišnoj bolnici u Ouluu računalnom tomografijom (CT-om) skenirano je sedam dječjih ljesova, a dio ostataka dokumentiran je s Dinolite prijenosnim mikroskopom. Radi etičkih razloga, izbjegavan je fizički kontakt s tekstilom iz ljesova. Prirodno mumificirani ostaci djece skenirani su CT-om zajedno s njihovim ljesovima, što je omogućilo detaljnu studiju ljudskog tkiva, tekstila i strukture lijesa.²⁰⁰

Pretpostavlja se da je vrijednost tekstila povezana sa socijalnim statusom pokojnika, bez obzira na to ako je vrijednost monetarna ili nije. Ona je ovisila o tome koji su materijali bili dostupni i koje su si materijale članovi obitelji mogli priuštiti. Zanimljivo je da odjeća za

¹⁹⁵ Lipkin et al, 2015., 218.

¹⁹⁶ [Isto, str. 217.]

¹⁹⁷ UHPLC-PDA analiza ili Ultrahigh Pressure Liquid Chromatography – Photodiode Array.

¹⁸⁵ SEM-EDX analiza ili Scanning Electrone Microscopy - Energy Dispersive X-Ray Analyzer.

¹⁹⁹ Lipkin et al, 2015., 217.

²⁰⁰ [Isto, str. 217.]

pokojnike nije bila namijenjena za upotrebu, već su se dijelovi tekstila polagali preko pokojnika na način da nalikuju pravoj odjeći.²⁰¹ Znanstvenici su istražili i specifične pogrebne običaje u pokapanju djece u ranomodernom dobu u Ostrobothniji te zaključuju da su djeca pokapana u vrijednijem tekstilu i s dodacima poput cvjetnih kruna u većoj mjeri nego odrasle osobe.²⁰²

Vrijednost odjeće može se procijeniti prema kvaliteti vlakana, debljini niti, gustoći i boji. Ovi parametri mogu pokazati radi li se o lokalnom ili uvezenom tekstilu, što je imalo utjecaja na monetarnu vrijednost tekstila. Međutim, ovi podaci ne ukazuju na komemorativnu vrijednost tekstila, koja je vjerojatno bila još i važnija. Moguće je da su tekstili u ljesovima bile stare plahte ili drugi osobni tekstili koji iako nisu moderni, imaju sentimentalnu vrijednost. S druge strane, svila je bila najskuplja dostupna tkanina i ona je svakako ukazivala na važnost preminulog.²⁰³

Kao najskuplji materijal u pokopima, svila je pronađena kao dio pogrebne odjeće, čarapa ili kapa. Naravno, svileni tekstili nalaze se u puno boljem stanju od vunениh fragmenata (uglavnom čarapa i kapa). Niti jedan vuneni fragment nije pronađen u crkvenim pokopima, iz čega se zaključuje da vuna nije obično korištena za svrhu pokapanja ispod poda crkve. Veliki broj pronađenih svila su dobro očuvani potpuni tekstili s mikroskopski vidljivim frakturama. Crkveni su pokopi u boljem stanju jer nisu imali kontakt sa zemljom, no oni su bili u opasnosti od plijesni i napada glodavaca.²⁰⁴ Tekstili u ljesovima pružaju mogućnost istraživanja prirodnog procesa propadanja tekstila kroz vrijeme. U crkvi u gradu Keminmaa pronađen je svileni tekstil svijetloplave boje smješten na dijete tako da liči na haljinu.²⁰⁵

Zbog kiselih uvjeta u finskoj zemlji, tekstili biljnih vlakna nalaze se u znatno lošijem stanju od vunениh i svilenih tekstila. U katedrali u Turkuu (jugozapadna Finska), lan je počeo zamjenjivati svilu kao materijal za pokop početkom 18. stoljeća. Samo su u nekoliko tekstila identificirana biljna vlakna u Oulskoj katedrali te se pretpostavlja da su oni pokopi koji nemaju tekstilnih ostataka (i to 70%) izvorno sadržavali odjevne predmete od biljnih vlakana. Tu činjenicu potvrđuju pokopi ispod podova crkva, gdje su pamuk i liko najčešće vrste vlakana. Općenito su biljna vlakna dobro očuvana u tim pokopima, no u nekim slučajevima su

²⁰¹ [Isto, str. 219.]

²⁰² [Isto, str. 217.]

²⁰³ [Isto, str. 220.]

²⁰⁴ [Isto, str. 220.]

²⁰⁵ [Isto, str. 220.]

ekstremno fragmentarni, što može biti povezano s godišnjim dobom sahrane.²⁰⁶ Primjerice, moguće je da pojedinci pokopani tijekom ljeta nisu mumificirani.²⁰⁷

Grobni materijali iz ranog modernog razdoblja u sjevernoj Finskoj su raznoliki i dobro su očuvani. S obzirom da se istraživanje provodi unatoč prirodnom i ljudski uvjetovanom propadanju, nužno je da se potrebna dokumentacija izvrši u što kraćem vremenu te se moraju stvoriti bolji uvjeti za očuvanje mnogih ljesova ispod podova crkava. Nove metodologije, uključujući CT skeniranje i SEM-EDX analizu, usmjerene su proučavanju trenutačnog stanja tekstila i mogućih zahtjeva za njihovo bolje očuvanje, ali oni također potpomažu istraživanje kroz teorijsku osnovu.²⁰⁸ U članku nije navedeno jesu li se nakon istraživanja ljesovi vratili u kriptu ili su negdje drugdje pohranjeni, iako etički razlozi navode na zaključak da su ukopi vraćeni na mjesto nalaza.

6.3.2. Usporedba pristupa u zaštiti grobnog tekstila u Ouluu i Požegi

Poput ostalih primjera, i finski su predmeti veoma različiti od požeških. Ipak, predmeti također potječu iz istog razdoblja, dio predmeta se nalazio u kripti katedrale u Ouluu (dakle, u iznimno sličnim uvjetima u kojima su požeški predmeti čuvani), dok se dio predmeta nalazio u ljesovima pokopanim u groblju. Iako su predmeti pronađeni u kripti, zbog velike razlike u klimi podneblja, finski predmeti ipak nisu bili čuvani u potpuno istim uvjetima poput onih u Požegi. Veliki dio pokojnika pokopanih u kripti je mumificiran i odjeća na njima se nalazi u dobrom stanju, dok se tijela i odjeća pokojnika sa groblja očekivano nalazi u lošijem stanju. Ovaj je projekt u svom začetku bio multidisciplinaran i imao je svrhu određivanja kako se ostaci ispod crkvenih podova mogu bolje očuvati kako bi ta saznanja primjenili na druge crkve kako bi bolje očuvali mumificirane ostatke koji se nalaze u njima. Fokus istraživanja bio je na očuvanju tekstila, njihovoj kvaliteti i bojama kojima su bojani. Dakle, u većoj su mjeri provedena tehnička istraživanja, nego što je posvećeno sociološkoj/antropološkoj i povijesno-umjetničkoj obradi.

Različite su i metode koje su upotrijebljene u istraživanju. Dok su u hrvatskom primjeru predmeti skidani sa mumificiranih pokojnika te su na njima izvršeni konzervatorsko-restauratorski radovi, finski su nalazi istraženi skeniranjem zatvorenih ljesova (gdje je to bilo moguće) i nisu izvršeni konzervatorski radovi. To je odlučeno iz etičkih razloga. U ovo je

²⁰⁶ [Isto, str. 223.]

²⁰⁷ [Isto, str. 224.]

²⁰⁸ [Isto, str. 227.]

istraživanje uključena sveučilišna bolnica u Ouluu, dok je u požeškom slučaju zagrebačko sveučilište minimalno uključeno jer je to bilo isključivo povijesno-umjetničko istraživanje i tehničke analize su provedene kao dio konzervatorsko-restauratorskih radova. Zanimljiva je činjenica da u finskom istraživanju pokojnici nisu identificirani, a doznajemo i da nisu bili pokapani u vlastitoj, uporabnoj odjeći, već su pokapani u posebnoj „odjeći“ za pokapanje koja se često sastojala od tkanine koja je polegnuta preko pokojnika na način da nalikuje odjevnom predmetu (slično kao i u Spitalfieldsu). Iako su neki pronađeni odjevni predmeti očuvani u cijelosti, istraživači ih nemaju namjeru izlagati široj javnosti (kao što je slučaj kod nas), već su ti predmeti istraženi sa svrhom pronalaska novih saznanja o upotrebi tekstila u prošlosti te kako bi se stvorili bolji uvjeti za očuvanje drugih sličnih nalazišta. Također, u finskom su se slučaju znanstvenici bavili specifičnim pogrebnim običajima u pokapanju djece u ranomodernom dobu u Ostrobothniji.

7. Zaključak

Iz usporedbe pristupa u zaštiti i konzervaciji grobnog tekstila inventara kriptе katedrale sv. Terezije Avilske u Požezi s tri svjetska primjera možemo zaključiti kako je požeški inventar uistinu vrijedan i rijedak primjer u svijetu, te kao takav zasluđuje veliku pozornost i struke i medija. Na požeškom tekstilu su rađena tehnička istraživanja: identifikacija vlakana i bojila te identifikacija mikroorganizama prisutnih na tkaninama. Proces konzervacije požeškog inventara uključio je čišćenje i pranje, grafičku, pismenu i fotografsku dokumentaciju, mehaničko čišćenje nečistoća, relaksiranje haljina prije i nakon zatvaranja oštećenja, a izvršene su i rekonstrukcije manjkajućih djelova haljina, fino relaksiranje parenjem i izravnavanje cijele haljine, a na samom kraju izradile su se i lutke za izlaganje po mjeri tih predmeta.

S druge strane, tekstilni inventar kriptе u Spitalfieldsu nije bio toliko bogat očuvanim predmetima kao požeški, što je razlog zašto su se znanstvenici zaustavili nakon preventivne zaštite predmeta te nisu restaurirali predmete za izlaganje. Unatoč tome, predmete su analizirali tehnički i povijesno-umjetnički, a cijelo nalazište su istražili antropološki te su izdali ekstenzivni znanstveni rad o projektu i na taj način ukazali na značaj istog. Tekstilni inventar groblja u North Brisbaneu je pak potpuno različit i na različitom stupnju očuvanja od inventara požeške kriptе, pa su tako i njihovi pristupi predmetima različiti. Osim što su ti predmeti fragmentarno očuvani, znanstvenici su ih odlučili proučavati i dokumentirati točno u onom stanju u kojem su zatečeni, što se veoma razlikuje od pristupa požeškom tekstilu. Na kraju, oolski je tekstilni inventar također istražen u zatečenom stanju i to skeniranjem zatvorenih ljesova. Finski su se znanstvenici fokusirali na očuvanje tekstila, istražili su razne materijale koji su pronađeni te su na taj način došli do zaključaka kako što bolje konzervirati druga slična nalazišta. Iz ovih sličnih, no ipak različitih primjera nalazišta grobnog tekstila i različitih pristupa istome, zaljučujemo da odabir pristupa zaštiti i konzervaciji uvelike ovisi o stanju očuvanosti samih predmeta, postavljenom cilju zaštite, načinu organizacije i praksama zaštite kulturne baštine u pojedinim zemljama, ali i interesu te finansijskim mogućnostima zajednice i uključenih institucija.

Uzimajući u obzir jedinstvenost i važnost ovog nalazišta za hrvatsku kulturnu i povijesnu baštinu, bilo bi nužno tekstilni inventar uvrstiti u fond nekog muzeja gdje bi im bila pružena primjerena zaštita i čuvanje u kontroliranim mikroklimatskim uvjetima. S obzirom da se radi o predmetima iz Požege, najbolje bi bilo kada bi se oni tamo i čuvali, ali u primjerenijim uvjetima od privremenog spremišta Konzervatorskog odjela.

8. Prilozi

1. Katalog odabranih tekstilnih predmeta iz kripe katedrale sv. Terezije Avilske u Požegi

9. Popis arhivskih izvora i literature

Knjige

1. Max Adams, Jez Reeve, *The Spitalfields Project: Volume 1: The archaeology Across the Styx*, York: Council for British Archaeology, 1993.
2. Josip Butorac, *Stanovništvo Požege i okolice : 1700-1950*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1967.
3. Marina Bender Maringer, *Memoria: nalazi iz kripe Katedrale sv. Terezije Avilske u Požegi*, katalog izložbe, (2.11.2007.-6.1.2008.), Požega: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel, 2007.
4. Katarina Horvat Levaj, *Barokna arhitektura*, Zagreb: Ljevak, 2015.

Poglavlja u knjigama

1. R. C. Janaway, "The textiles", u: Max Adams, Jez Reeve, *The Spitalfields Project: Volume 1: The archaeology Across the Styx*, York: Council for British Archaeology, 1993., str. 93-119.

Članci

1. Marina Bender Maringer, „Kripta katedrale sv. Terezije Avilske u Požegi“, u: *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*, 1 (2012.), str. 209-229.
2. Beata Gutarowska, Katarzyna Pietrzak, Waldemar Machnowski i Jakub M Milczarek, „Historical textiles – a review of microbial deterioration analysis and disinfection methods“, u: *Textile Research Journal* 0(00), 2016., str. 1-19.
3. Sanna Lipkin, Krista Vajanto, Titta Kallio-Seppä, Tiina Kuokkanen, Sirpa Niinimäki, Tiina Väre, Marten van Bommel, „Funeral dress and textiles in 17th and 19th century burials in Ostrobothnia, Finland“, u: *The North European Symposium of Archaeological Textiles* (Hallstatt, Austria 21. – 24.5.2014.), (ur.) Erzsebet Jerem, Wolfgang Meid, Budapest: Archaeolingua Alapitvány, 2015., str. 209-221.

4. Jonathan Prangnell, Glenys McGowan, "Economy and Respectability: Textiles from the North Brisbane Burial Ground", u: *International Journal of Historical Archaeology* 3 (2013.), str. 487-519.
5. Filip Potrebica, „Obitelji i osobe koje su imale veliku ulogu u Požeškoj županiji u događajima 1848-1849”, u: *Osječki zbornik*, 20, (ur.) Živko Sekulić, Osijek: Muzej Slavonije, 1989., str. 95-121.
6. Filip Potrebica, „Sv. Terezija : barokni dragulj Požege”, u: *Hrvatski zemljopis : časopis za zemljopis i povijest* 4, 21 (1996.), str. 22-25.
7. Branka Regović, “Konzervatorsko-restauratorski radovi na haljini iz Zbirke tekstila i modnog pribora Gradskog muzeja Varaždin“, u: *Portal, Godišnjak hrvatskog restauratorskog zavoda*, 2 (2011.), str. 189-195.

Internetski izvori

1. *Svileni tragovi*, Hrvatski restauratorski zavod, <http://www.h-r-z.hr/index.php/djelatnosti/izlobe/1593-rsvileni-tragovil-izloba-restauriranih-haljina-iz-kripte-katedrale-u-poegi> (pregledano 26. kolovoza 2018.)

Neobjavljeni radovi iz Arhiva Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu

1. Felicita Briški, Laboratorijsko izvješće o provedenoj identifikaciji i determinaciji mikroorganizama u uzorcima s haljina, Zavod za industrijsku ekologiju Fakulteta kemijskog inženjerstva i tehnologije Sveučilišta u Zagrebu, 2006.
2. Gordana Car, Hrvatski restauratorski zavod u Zagrebu, Izvješće o provedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na haljini Ane Slavetić, iz kripte katedrale sv. Terezije Avilske, Požega, 2008.
3. Gordana Car, Hrvatski restauratorski zavod u Zagrebu, Izvješće o izvedenim radovima preventivnog konzerviranja na tekstilnom inventaru kripte katedrale sv. Terezije Avilske u Požegi, 2016.
4. Lana Čačić, Hrvatski restauratorski zavod u Zagrebu, Izvješće o provedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na haljini Ane Ljubić iz kripte požeške katedrale sv. Terezije Avilske, 2007.
5. Lana Čačić, Hrvatski restauratorski zavod u Zagrebu, Izvješće o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na haljini Julijane Dubenik iz kripte katedrale sv. Terezije Avilske u Požegi, 2009.

6. Lana Čačić, Hrvatski restauratorski zavod u Zagrebu, Izvješće o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na haljini Josipe pl. Maljevac iz kriptе katedrale sv. Terezije Avilske u Požegi, 2010.
7. Lana Čačić, Hrvatski restauratorski zavod u Zagrebu, Izvješće o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na haljini Ane Erlinger iz kriptе katedrale sv. Terezije Avilske u Požegi, 2011.
8. Domagoj Mudronja, Margareta Klofutar, Dragica Krstić, Izvješće o analizi tekstilnih niti, Prirodoslovni laboratorij Hrvatskog restauratorskog zavoda, 2006.

10. Popis slikovnih priloga

1. Haljina Ane Ljubić prije radova, Hrvatski restauratorski zavod
2. Haljina Ane Ljubić nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova, Hrvatski restauratorski zavod
3. Haljina Ane Slavetić prije provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova, Hrvatski restauratorski zavod
4. Haljina Ane Slavetić nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova, Hrvatski restauratorski zavod
5. Haljina Ane Erlinger prije radova, Hrvatski restauratorski zavod
6. Haljina Ane Erlinger nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova, Hrvatski restauratorski zavod
7. Haljina Josipe pl. Maljevac prije radova, Hrvatski restauratorski zavod
8. Haljina Josipe pl. Maljevac nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova, Hrvatski restauratorski zavod
9. Haljina Julijane Dubenik prije radova, Hrvatski restauratorski zavod
10. Haljina Julijane Dubenik nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova, Hrvatski restauratorski zavod

11. Katalog građanskog tekstila iz kriptе katedrale sv. Terezije Avilske u Požegi

Haljine

Kataloška jedinica: H01	
Naziv: Haljina Ane Ljubich	Autor: nepoznat
	Datacija: haljina sašivena oko 1800. g., brokatne tkanine oko 1750. g.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: dvije različite brokatne tkanine biljnog ornamenta slične apricot nijanse, lanena među-podstava – mali fragment, dva drvena gumba presvučena svilenom tkaninom, svi konci
	Dimenzije: cca 135 cm
	Objekt: kriptа katedrale sv. Terezije Avilske
Lokalitet: Požega	
<p>Opis stanja: Zbog starosti i izloženosti raznim utjecajima tkanina je na opis isušena i oslabljene strukture. Na licu tkanine vidljiva je promjena pigmenta svilene tkanine koja je nepovratna, a uvjetovana je mikrobiološkim utjecajem. Izvorna nijansa boje promijenjena je iz svjetlijih u tamnije tonove na mjestima gdje su se taložile tjelesne tekućine i djelovali mikroorganizmi. Zbog velikih oscilacija vrijednosti relativne vlage i temperature došlo je do promjene mehaničkih svojstava vlakana svile koja su izgubila svoju prirodnu čvrstoću i time postala krhka i podložnija degeneraciji, pa je došlo do mehaničkih oštećenja u vidu rupa i razderotina. Biološka oštećenja poput sitnih rupica, prilijepljenih ostataka čahura crva i njihovih izlučevina minimalna su i prisutna mjestimično. Dvije četverobridne vrpce s kićankama na krajevima odvojile su se od haljine tokom nužnih konzervatorskih radova.</p>	

Kataloška jedinica: H02	
Naziv: Haljina Ane Slavetić	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st., oko 1830. g.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: bakreno smeđa taft svilena osnovna tkanina, dekoracija od tamno smeđe svilene til čipke, metalna francuska kopča (1 par), tamno smeđe svilene keper trake (dvije), dva drvena osnovnom tkaninom presvučena gumba i po dvije omčice od svilenog konca, minijaturni fragment najvjerojatnije neke ojačavajuće podložne pamučne mrežaste tkanine, podstava od tamno smeđeg glota u području manšeta, svileni konci
	Dimenzije: cca 126 cm
	Objekt: kriptа katedrale sv. Terezije Avilske
Lokalitet: Požega	
<p>Opis stanja: Stanje haljine, pogotovo čipke i podstave, vrlo je krhko zbog uvjeta u kojima</p>	

se nalazila. Prvom fazom osnovnih konzervatorsko-restauratorskih radova 2006. godine uklonjeni su uglavnom najgrublji elementi ugrožavanja i provedena je stabilizacija stanja haljine, što je stvorilo preduvjet detaljnog iščitavanja zatečenih oštećenja i pristupanju nastavka konzervatorsko-restauratorskih radova. Oštećenja koja su uzrokovali mikrobiološki utjecaji, kao što je promjena boje tkanine u tamne nijanse, nepovratna su, zbog promijenjene kemijske strukture samog proteinskog vlakna. Unatoč višestrukim pranjima, na površini haljine su se i dalje zadržali prilijepljeni ostaci vlaknastih, paučinastih čahura crva, u pregibima faldi ili nabora, unutarnjih šavova, pogotovo u području rukava, ili zapleteni u niti aplikacija na čipki. Cijelom površinom haljine zatečen je ogroman broj rupa raznih dimenzija, najveće i najizraženije se nalaze straga i u predjelu lijevog boka, kao i sa stražnje strane lijevog rukava. To su područja gdje su se najvjerojatnije nakupljale i taložile tjelesne tekućine, te su zbog toga ta područja bila nestabilnija i podložnija utjecajima mikroorganizama, te degradaciji vlakana, što je pridonijelo mehaničkim oštećenjima ovog tipa. Na stražnjem dijelu haljine vrlo je uočljivo dodatno oštećenje čvrsto nagužvanog područja s fiksnim, krutim pregibima i masnim tamnim mrljama. Originalni šavovi, tj. spojevi krojnih dijelova otparani su na oba bočna šava gornjeg dijela haljine (ispod rukava); šavovima dekorativnog elementa, faldama, na poprsju; šavovima nabora na manšetama rukava i šavovima krojnih dijelova suknje. Porub haljine cijelom širinom potpuno se odrubio, a konac kojim je bio prišiven se sasvim raspao. Vrlo fina tamno-smeđa til čipka u izuzetno je lošem stanju. Prepuna je mehaničkih oštećenja, u vidu razderotina i rupa raznih dimenzija. U fini svileni prameni filament bakreno-smeđe boje, od kojeg su izvedeni cvjetno-geometrijski motivi, upletene su vlaknaste čahurice. Donji obrub (dio čipke) u potpunosti se odvojio od cjeline. Sačuvan je samo u fragmentima zahvaljujući rubnim šavovima unutar kojih mu je rub čvrsto uglavljen. Svilene tamno-smeđe keper trake za stezanje u struku vrlo su oslabljene i mehanički oštećene od zatezanja i provlačenja kroz izlazne rupice. jedan dio trake duljine cca. 30 cm odvojio se tijekom prve faze nužnih konzervatorsko-restauratorskih radova. Par metalnih francuskih kopči izrazito je korodirao. Muškom elementu kopče odvojio se vrh te haljinu nije moguće zakopčati. Iz tog razloga uvedene su niti konca za potrebe fotografiranja.

Kataloška jedinica: H03	
Naziv: Haljina Josipe pl. Maljevac	Autor: nepoznat
	Datacija: oko 1860. g.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: tamno smeđi svileni taft, tamno smeđa pamučna tkanina, drveni gumbi presvučeni tamno smeđom svilenom tkaninom, metalne kopče (bakar s nešto cinka), drvene daščice, ukrasna svilena vrpca, svileni konci
	Dimenzije: cc. 128 cm
	Objekt: kriptna katedrale sv. Terezije Avilske
	Lokalitet: Požega
Opis stanja: haljina je vrlo krhka i u izrazito lošem stanju čemu su pridonijeli starost i uvjeti	

u kojima se predmet nalazio, što je vidljivo iz poroznosti tkanine na kojoj su prisutna mehanička oštećenja u vidu rupa i razderotina različitih dimenzija po cijeloj površini predmeta kao i zaostaci paučinastih tvorevina čahura. Fotokemijska oštećenja su nepovratna – iz tamnosmeđe u lepezu svjetlijih nijansi do koje je došlo djelovanjem mikroorganizama na mjestima gdje su se taložile tjelesne tekućine.

Višestruko namakanje i pranje nisu u potpunosti uklonili paučinaste čahure crva i zakorene ostatke tjelesnih tekućina u unutarnjim šavovima, pregibima i faldama pa se pristupilo i mehaničkom uklanjanju nečistoća.

Cijela površina haljine vrlo je porozna i gusto ispunjena većim ili manjim rupicama od kojih su najizraženije i najveće na području ispod rukava, stražnjem gornjem dijelu te s prednje i stražnje strane na samoj suknji. Najvjerojatnije su to bila područja gdje su se taložile tjelesne tekućine pa je bilo većeg djelovanja mikroorganizama koji su ubrzali propadanje vlakana te uvjetovali veća mehanička oštećenja.

Zatečena su i oštećenja otparanih originalnih šavova (spojeva krojnih dijelova) u području struka gdje je gornji dio haljine odvojen od suknje, koja je isto tako otparana po cijelom stražnjem centralnom šavu najvjerojatnije za potrebe ukopa. Da bi se to stanje prikrilo, preko struka je bila položena crna svilena vrpca (duljine oko 100 cm, širine 5,5 cm), na kojoj su zatečena oštećenja u vidu rupa, preklopa i ostataka paučinastih tvorevina i čahura.

Podstava koja se nalazi s unutarnje strane dekolte preklopa izrađena je od pamučne tkanine boje tamne čokolade i u izrazito je lošem stanju, zatečena je u fragmentima, mrvljuje se i raspada na dodir. Uz to, na stražnjem dijelu haljine prisutno je čvrsto nagnuto područje s krutim pregibima.

Metalne francuske kopče u izrazito su lošem stanju, korodirale su što je vidljivo po zeleno-tirkiznoj nijansi na njihovoj površini, vrlo su krte i krhke, a dva elementa nedostaju. Drvene daske iz rubnog šava gornjeg stražnjeg dijela haljine (za ojačanje kopčanja), fragmentirane su i ispadaju iz šava.

Kataloška jedinica: H04

Naziv: Haljina Ane Erlinger

Autor: nepoznat

Datacija: oko 1850. g.

Tehnika: tkalačka, krojačka

Materijal: bakreni svileni taft, smeđa svilena čipka celulozne srži, metalne kopče (bakar s nešto cinka), drveni gumbi presvučeni svilenom tkaninom, svileni konci

Dimenzije: cc. 134 cm

Objekt: kriptna katedrale sv. Terezije Avilske

Lokalitet: Požega

Opis stanja: Haljina Ane Erlinger vrlo je krhka i u izrazito lošem stanju očuvanosti čemu su pridonijeli starost i uvjeti u kojima se predmet nalazio, a što je vidljivo iz poroznosti tkanine na kojoj su prisutna mehanička oštećenja u vidu rupa i razderotina različitih dimenzija po cijeloj površini predmeta kao i zaostaci paučinastih tvorevina čahura. Fotokemijska oštećenja su nepovratna – iz tamnosmeđe u lepezu tamnijih nijansi do koje je došlo djelovanjem mikroorganizama na mjestima gdje su se taložile tjelesne tekućine.

Višestrukim namakanjem i pranjem nisu u potpunosti uklonjene paučinaste čahure crva i zakoreni ostaci tjelesnih tekućina u unutarnjim šavovima, pregibima i faldama pa se pristupilo i mehaničkom uklanjanju nečistoća. Cijela površina haljine vrlo je porozna i gusto ispunjena većim ili manjim rupicama od kojih su najizraženije i najveće na području ispod rukava, stražnjem gornjem dijelu te s prednje i stražnje strane na samoj suknji.

Zatečena su i oštećenja otparanih originalnih šavova (spojeva krojnih dijelova) u području struka gdje je gornji dio haljine djelomično odvojen od suknje. Podstava koja se nalazila s unutarnje strane preklopa poruba suknje, izrađena je od pamučne tkanine, a zatečena je u fragmentima, mrvljuje se i raspada na dodir. Uz to, na stražnjem dijelu haljine prisutno je čvrsto nagnuto područje s krutim pregibima. Metalne francuske kopče u izrazito su lošem stanju, korodirale su što je vidljivo po zeleno - tirkiznoj nijansi na njihovoj površini, vrlo su krte i krhke i dva elementa nedostaju. Dekorativna čipka, bakreno smeđe boje s rubnom pletenicom prisutna na svim rubnim dijelovima haljine je u jako lošem stanju. Svileni osnovni u cijelosti je prisutan, ali celulozna srž u potpunosti nedostaje.

Kataloška jedinica: H05

Naziv: Haljina Julijane Dubenik

Autor: nepoznat

Datacija: oko 1820. g.

Tehnika: tkalačka, krojačka

Materijal: svijetlo smeđi apricot svileni taft, metalne kopče (bakar s nešto cinka), drveni gumbi presvučeni svilenom tkaninom, svileni konci

Dimenzije: cc. 130 cm

Objekt: kripta katedrale sv. Terezije Avilske

Lokalitet: Požega

Opis stanja: Haljina Julijane Dubenik vrlo je krhka i u izrazito lošem stanju čemu su pridonijeli uvjeti u kojima se predmet nalazio, a što je vidljivo iz mehaničkih oštećenja koja su prisutna u vidu rupa i razderotina po cijeloj površini predmeta. Fotokemijska oštećenja su nepovratna – iz svjetlosmeđe apricot u tamniju boju do koje je došlo djelovanjem mikroorganizama na mjestima gdje su se taložile tjelesne tekućine. Višestruko namakanje, pranje i mehaničko uklanjanje nečistoća nisu u potpunosti uklonili paučinaste čahure crva i zakorene ostatke tjelesnih tekućina u unutarnjim šavovima, pregibima i faldama. Cijela površina haljine vrlo je porozna i gusto ispunjena većim ili manjim rupicama od kojih su najizraženije i najveće sa stražnje strane na desnom ramenu, u predjelu lijevog boka i sa stražnje strane lijevog rukava. Zatečena su i oštećenja otparanih originalnih šavova (spojeva krojnih dijelova) u području unutarnje strane kragne i području pojasnice s prednje strane. Četiri para metalnih francuskih kopči izrazito je korodiralo, a tri muška elementa kopči u potpunosti su raspadnuta. Također skrivenom kopčanju na donjem dijelu haljine nedostaje jedan drveni gumb.

Kataloška jedinica: H06

Naziv: Ženski komplet Ane Filić (kaputić i suknja)

Autor: nepoznat

Datacija: sredina 19. st.

Tehnika: tkalačka, krojačka, pozamenterijska

Materijal: bakrenosmeđi taft, tkana traka s crnim rezanim baršunom, uvijena svileni uzica, dugmad metalnog okova (dno – željezo, ukrasni rub – mjed) i staklenim okom s metalnim motivom

Dimenzije: kaputić je duljine 55 cm, dugih

	rukava duljine 45 cm. Suknja je duljine 105 cm, širina u donjem porubu 378 cm
	Objekt: požeška biskupija
	Lokalitet: Požega
<p>Opis stanja: Oštećenja su uzrokovana specifičnim, kiselim, uvjetima grobnih nalaza. Zbog grobnih ostataka (tjelesne izlučevine, ostaci kostiju, nakupine čahura, drveni dijelovi lijesova i ispune lijesova, prašina) komplet je krut, izobličen i nefleksibilan. Ima masne mrlje, kalcificirani površinski sloj i diskoloraciju tkanine. Na kaputiću su velikim dijelom odvojeni konstruktivni šavovi, prisutna su mehanička oštećenja različitih dimenzija (većinom na leđnom djelu u širem području struka) i područja istanjene (ugrožene) strukture svilene tkanine. Dekorativni elementi pretrpjeli su najveća oštećenja: baršunasta traka je izrazito lošeg stanja, oko 70% njene površine je u raspadnutom stanju. Traka je izrađena od svilenih i pamučnih vlakana, a pamučna vlakna se kod kiselih uvjeta strukturno razgrađuju, te se tako i svilena vlakna odvajaju i dolazi do raspada trake. Traka se dodatno oštetila tijekom dezinfekcije i pranja. Zbog debelog sloja korozije, metalni dijelovi dugmadi su nečitki. Dva od devet dugmadi nedostaje. Na dva su odvojene drške, a na jednom je metalni okov zbog korozije odvojen od staklenog oka. Stakleni dio dugmadi je, osim površinskog sloja prljavštine, neoštećen. Suknja je kruta, skorena i diskolorirana u tamniju nijansu, sa većim brojem rupa različitih dimenzija, te je suknja izrazito zgužvana po čitavoj površini. Pokrivena je tamnim, masnim mrljama, kao i zrnatim bijelim nakupinama kalcifikata. U pregibima se nalaze čehure crva. Izvorni izgled je nečitak s obzirom da je inače gusto nabran gornji porub suknje posve otparan. Pasice nema, otvor za kopčanje straga je djelomično rasparan, francuske kopče su korodirale u zeleno i međusobno se slijepile u jedan izobličeni grumen.</p>	

Kataloška jedinica: H07	
Naziv: Ljubičasta ampir haljina – odvojena, gornji i donji dio haljine	Autor: nepoznat
	Datacija: početak 19. st. – ampir razdoblje
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: ljubičasto bež damast sitnog cvjetno-lisnog motiva
	Dimenzije: ukupna duljina 134 cm (prsni dio – 28 cm visine, donji dio haljine – 106 cm visine)
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	
<p>Opis: Haljina je odvojena u dva dijela: gornji prsni dio s rukavima i donji dio kojem je otvoren stražnji šav. Rukavi su netipični za razdoblje ampira jer su širi, nemaju ukrojeni lakat, u ramenom djelu su nabrani, a u zapešću se zatvaraju pasicom (2,3 cm visine) jednim gumbom. Duljina rukava je 58 cm. Rukavi su krojeni s desetak cm viška tkanine u unutrašnjem spoju. prsni dio je izrađen s po tri ušitka na obje strane. Kopčanje je na sredini leđa ukupne duljine od 35 cm (gornji dio 16 cm, donji 19 cm). Vidljivi su tragovi smjera</p>	

faldanja na donjem dijelu haljine.

Kataloška jedinica: H08

Naziv: Tamnosmeđa taft haljina na preklop

Autor: nepoznat

Datacija: prva polovica 19. st. – razdoblje romantizma

Tehnika: tkalačka, krojačka

Materijal: tamnosmeđi taft, francuske metalne kopče

Dimenzije: duljina 125 cm, duljina rukava 55 cm

Objekt: Požeška biskupija

Lokalitet: Požega

Opis: Haljina je fino oblikovana naborima u području ramena i pasa, usko prati liniju tijela, a kopča se sprijeda (sa dva sistema francuskih kopči na bočnoj strani haljine i i još dvije kopče na samom spoju) na preklop koji je dodatno učvršćen pojasom od 4,3 cm koji je ušiven na stražnji dio, a sprijeda otvoren. Završetak pojasa je u obliku trokuta. Rukavi su dugački, laganog puff oblika, a na zapešću se usko zatvaraju s dva gumba. Nabori na području ključnih kosti otvaraju se u području grudi, pa se ponovo skupljaju u nabore ispod grudi. Na visini ispod koljena nalazi se volan visine 17 cm. Na leđnom dijelu naborana je u lepezastom obliku (dolje je fiksiran u pet razina nabora). Veliki postotak donjeg dijela haljine nedostaje.

Kataloška jedinica: H09

Naziv: Smeđa taft haljina u dijelovima

Autor: nepoznat

Datacija: prva polovica 19. st. – razdoblje romantizma

Tehnika: tkalačka, krojačka

Materijal: smeđi taft, francuske metalne kopče

Dimenzije: duljina – donji dio 106 cm, gornji dio oko 48 cm – ukupno 154 cm, obujam donjeg ruba 297 cm

Objekt: Požeška biskupija

Lokalitet: Požega

Opis: Dijelovi haljine su odvojeni, a veliki dio gornjih krojnih dijelova nedostaje. Donji dio haljine, polovica gornjeg dijela i tri elementa jednog rukava s dvije rubne kose trake su sačuvani. Haljina je nabrana u struku, ima bočni džepni prorez duljine 18 cm sa desne strane, a kopča se sprijeda s prorezom od 32 cm. Prednji dio gornjeg fragmenta je zrakasto nabran u donjem dijelu, a prema ramenu se otvara u faldama. Kopča se sprijeda s unutarnje strane francuskim kopčama na četiri pozicije i tvori „v“ otvor na vratu. Umetak tkanine s metalnom omčicom nalazi se u porubu. Mašna širine 7 cm prišivena je na visini treće francuske kopče. Stražnji gornji dio haljine je uzak i prati liniju tijela.

Kataloška jedinica: H10	
Naziv: Smeđa rips ampir haljina	Autor: nepoznat
	Datacija: početak 19. st. – ampir razdoblje
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: smeđi rips, četverobridna uzica, rips vrpca
	Dimenzije: duljina haljine 120 cm, duljina u području grudi 11 cm, duljina rukava 67 cm, donji dio 99 cm
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	
<p>Opis: Dekolte i leđa haljine iskrojani su iz jednog komada tkanine. Ramena su visine 4 cm, a haljina se zatvara na leđima četverobridnom uzicom provučenom kroz uski tunel oblikovan linijom ovratnika. Na liniji spoja gornjeg i donjeg dijela haljine na leđima, haljina se zatvara stezanjem u visini ispod lopatice preklopljenom vrpcom od ripsa sa rubovima izrezanim u obliku lastavičjeg repa. Dvostruki tunel kroz koji s vrpca provlači visoki su 2 cm, a široki oko 8 cm na obje strane. Prednji dio haljine lagano je nabran na području ispod grudi. Na stražnjoj strani ispod pozicija za stezanje ima falde. Stražnji prorez je dubok 38 cm. Rukavi imaju blagu naznaku <i>gigot</i> rukava zbog nabranih falda u ramenom dijelu te se postepeno sužavaju prema zapešću s ravnim porubom.</p>	

Kataloška jedinica: H11	
Naziv: Gornji dijelovi ampir prugaste haljine (zelenoplavo bež)	Autor: nepoznat
	Datacija: početak 19. st. - ampir
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: bež/plavozeleni rips s motivom uzdužnih pruga (naizmjenična kombinacija sitnog cvjetnog i geometrijskog motiva)
	Dimenzije: rukavi – 61 cm duljine, prednjice – 43 cm visine x 37 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: H12	
Naziv: Donji dio haljine ili suknje – plavozeleno bež cvjetni motiv	Autor: nepoznat
	Datacija: početak 19. st. za kroj, barok za tkaninu
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: bež zelenoplavi damast zrcalnog motiva uzlazne cvjetne vitice na zelenoj podlozi sitnog geometrijskog motiva čipke
	Dimenzije: duljina 85 cm, opseg 313 cm
	Objekt: Požeška biskupija

	Lokalitet: Požega
--	--------------------------

Ženske kape

Kataloška jedinica: ŽK01	
Naziv: Tamnosmeđa ženska baršun kapa s til trakom	Autor: nepoznat
	Datacija: sredina 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka, čipkarska
	Materijal: tamnosmeđi baršun (rezani), jednostavna smeđa til traka, smeđa rips vrpca
	Dimenzije: visina kape do vrha 17, 5 cm, širina trake 8 cm, obujam 63 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽK02	
Naziv: Tamnosmeđa til čipkana kapa	Autor: nepoznat
	Datacija: sredina 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka, čipkarska
	Materijal: crna krepelin svila, til čipkane trake – dva stilizirano cvjetno-geometrijska motiva, željezna žica, tamnosmeđa rips vrpca, smeđi saten
	Dimenzije: opseg 60 cm, širina til čipke 9 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽK03	
Naziv: Baršun ženska kapa s mašnom	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka, pozamenterijska
	Materijal: smeđi rezani baršun, smeđa rips vrpca
	Dimenzije: opseg 57 cm, širina vrpce 5 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽK04	
Naziv: Tamnosmeđa saten kapa	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka, pozamenterijska, čipkarska
	Materijal: smeđi saten, smeđa saten vrpca, tamnosmeđa til čipka

	Dimenzije: donja širina 45 cm, širina vrpce 1,3 cm, širina til čipke 9 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽK05	
Naziv: Tamnosmeđa rips kapa	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka, pozamenterijska, čipkarska
	Materijal: gornja tkanina – tamnosmeđi rips, podstava – smeđi rips, tamnosmeđa rips vrpca, tamnosmeđa til čipka
	Dimenzije: donja širina 46 cm, širina vrpce 1,4 cm, širina til čipke 8 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Ženske marame

Kataloška jedinica: ŽM01	
Naziv: Marama u fragmentima tamnosmeđa/smeđa	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: tamnosmeđi keper s smeđim rubnim prugama
	Dimenzije: 85 x 92 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽM02	
Naziv: Tamnosmeđa marama šal s uzdužnim prugama	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: tamnosmeđi saten, tamnosmeđe rese
	Dimenzije: 256 cm x 52 + 14,5 preklop + (6+6 rese)
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽM03	
Naziv: Marama s uzdužnim prugama (tamnosmeđe/smeđe)	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka

	Materijal: tamnosmeđi/smeđi keper
	Dimenzije: 91 x 94 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽM04	
Naziv: Crveno bež marama	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: taft (kombinacija crvene, tamnocrvene i bež) geometrijsko cvjetnog motiva
	Dimenzije: 69 x 71 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽM05	
Naziv: Breskva ružičasti šal marama	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: breskva ružičasti keper stiliziranog cvjetnog motiva
	Dimenzije: duljina 217 + 24 +24 cm za rese, širina 56 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽM06	
Naziv: Tamnosmeđa marama bez motiva	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: tamnosmeđi keper
	Dimenzije: 81 x 84 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽM07	
Naziv: Fragment tamnosmeđe taft marama pelerine	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: tamnosmeđi taft, tamnosmeđe rese
	Dimenzije: 38 x 65 cm, rese duljine 9 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽM08	
Naziv: Svijetlosmeđa marama s resama i sitnim cvjetnim motivom	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: svijetlosmeđi keper, svijetlosmeđe rese
	Dimenzije: bez resa 139 x 149 cm, rese duljine 6 cm
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: ŽM09	
Naziv: Keper marama s resama i cvjetno-lisnim motivom	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: tamnosmeđi/smeđi keper bogatog stiliziranog cvjetno lisnog motiva, tamnosmeđe/smeđe rese
	Dimenzije: bez resa 147,5 x 145 cm, rese duljine 2 x 16 cm
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: ŽM10	
Naziv: Tamnosmeđa pregača	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: tamnosmeđi taft, tamnosmeđa platnena vrpca
	Dimenzije: duljina 100 cm, širina gore 66 cm, širina dolje 150 cm
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: ŽM11	
Naziv: Smeđa košulja-kaputić	Autor: nepoznat
	Datacija: prva polovica 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka, rubna obrada rezanjem
	Materijal: svijetlosmeđi taft
	Dimenzije: duljina 46 cm, duljina rukava 63 cm
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: ŽM12	
Naziv: Marama Ane Slavetić	Autor: nepoznat
	Datacija: oko 1830. g.
	Tehnika: tkalačka
	Materijal: tamnosmeđi svileni damast, tamnosmeđe svilene rese, svileni konac
	Dimenzije: tkanina 150 cm x 150 cm sa resama na sve četiri strane dužine 17 cm
	Objekt: kriptna katedrale sv. Terezije Avilske
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽM13	
Naziv: Marama Ane Erlinger	Autor: nepoznat
	Datacija: oko 1850. g.
	Tehnika: tkalačka
	Materijal: svileni damast geometrijsko-biljnog uzorka u žarko bakreno i bež nijansi, svilene svijetlosmeđe rese, svileni konac
	Dimenzije: cc. 260 cm x 67 cm
	Objekt: kriptna katedrale sv. Terezije Avilske
	Lokalitet: Požega

Razni ženski predmeti

Kataloška jedinica: ŽP01	
Naziv: Jedna pletena rukavica	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: pletačka
	Materijal: svijetlosmeđe pletivo
	Dimenzije: duljina 29 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP02	
Naziv: Dokoljenke odrezanih prstiju	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: pletačka
	Materijal: bež pletivo
	Dimenzije: duljina 64 cm, motiv visine približno 18 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP03	
Naziv: Dokoljenke Kristine von Bunjik de Kisthind, rođ. Maljevac	Autor: nepoznat
	Datacija: polovica 19. st., Kristine von Bunjik de Kisthind, rođ. Maljevac, umrla 12.12.1856. u 58. godini života
	Tehnika: pletačka
	Materijal: bež pletivo
	Dimenzije: duljina 55 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP04	
Naziv: Skupni grobni nalazi Ane Erlinger (perika, ostatak krunice, tri vrpce)	Autor: nepoznat
	Datacija: polovica 19. st., Ana Erlinger je umrla 1853. g.
	Tehnika: vlasuljarska, izrada krunica, tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: tamnosmeđa kosa, dijelovi krunice drvenih niski, tkalački
	Dimenzije: duljina pletenica oko 20 cm. duljina fragmenata krunice oko 25 cm. plava rips vrpca duljine 63 cm x 3,3 cm širine, svijetlosmeđa satenska vrpca duljine 26 cm x 6 cm širine, tamnosmeđa vrpca s uzdužnim prugama duljine 15 cm x 4 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP05	
Naziv: Skupni grobni sitni nalazi Gertrud Fergich (krunica, vrpca, rese, tkanina)	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: izrada krunica, tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: svijetlosmeđi taft, rese u obliku omči, svijetlosmeđa saten vrpca, mala krunica s dvije kićanke i metalnim križićem
	Dimenzije: duljina krunice 18 cm, vrpca duljine 83 cm x 6 cm, fragment tkanine 39 cm x 33 cm, fragmenti resa duljine 64 cm x 4 cm visine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP06	
Naziv: Bijele kožne salonke	Autor: nepoznat
	Datacija: prva polovica 19. st.
	Tehnika: postolarska, kožarska, tkalačka
	Materijal: fina svijetla koža, metalne okrugle puce, svijetla rips vrpca
	Dimenzije: cipele – duljina približno 23 cm, širina približno 8 cm, vrpca širine 1 cm, metalne puce promjera 1,2 cm
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: ŽP07	
Naziv: Fragmenti i dijelovi jedne ženske cipele (tamnosmeđa koža, tamnocrveni saten, dvije smeđe taft mašne)	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: postolarska, kožarska, tkalačka
	Materijal: crveni saten, tamnosmeđa vrlo tanka koža, smeđe taft vrpce
	Dimenzije: duljina oko 22 cm, širina oko 7 cm, vrpca širine 2,2 cm
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: ŽP08	
Naziv: Smeđa rips vrpca	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: smeđa rips vrpca
	Dimenzije: duljina 24, 5 cm x 2,5 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: ŽP09	
Naziv: Fragment tamnosmeđe til vrpce	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: tamnosmeđa til vrpca
	Dimenzije: duljina 72 cm x 6 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: ŽP10	
Naziv: Dvije zelene vrpce geometrijskog uzorka	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska

	Materijal: izvorno zelene (sada svijetlosmeđe) saten vrpce
	Dimenzije: duljina oko 127 cm x 7,5 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP11	
Naziv: Ljubičasta prugasta vrpca	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: rips/saten ljubičasta vrpca s uzdužnim prugama
	Dimenzije: duljina 180 cm x 7,5 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP12	
Naziv: Dvije smeđe rips vrpce	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: smeđe rips vrpce
	Dimenzije: duljina 86,5 cm i 87,5 cm, 6,5 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP13	
Naziv: Osam komada bež satenskih vrpce	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: bež saten vrpca
	Dimenzije:
	1. 191 cm x 3,5 cm (s naborima 85 cm)
	2. 151 cm x 3,5 cm (s naborima 68 cm)
	3. 102 cm x 3,5 cm (s naborima 46 cm)
	4. 95,5 cm x 3,5 cm (s naborima 42,75 cm)
	5. 80,5 cm x 3,5 cm (s naborima 36 cm)
	6. 74 cm x 3,5 cm (s naborima 33,5 cm)
	7. 63,5 cm x 3,5 cm (s naborima 28,75 cm)
	8. 58 cm x 3,5 cm (s naborima 26 cm)
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP14

Naziv: Dvije tirkizno bež prugaste vrpce	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: tirkizno bež saten vrpce s uzdužnim prugama
	Dimenzije: duljina 78 cm x 3,4 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP15	
Naziv: Ljubičasta taft široka vrpca	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: ljubičasta taft vrpca s uzdužnim prugama
	Dimenzije: duljina 52 cm x 8,5 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP16	
Naziv: Smeđa tanka saten vrpca	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: smeđa saten vrpca
	Dimenzije: duljina 62 cm x 3,8 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP17	
Naziv: Šira tamnosmeđa rips vrpca	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: tamnosmeđa rips vrpca
	Dimenzije: duljina 107 cm x 3 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP18	
Naziv: Tanki tamnosmeđa rips vrpca	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: tamnosmeđa rips vrpca
	Dimenzije: duljina 93 cm x 2,8 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP19	
Naziv: Uža tamnosmeđa rips vrpca	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: tamnosmeđa rips vrpca
	Dimenzije: duljina 123 cm x 2,4 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: ŽP20	
Naziv: Svijetlosmeđa saten vrpca	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: svijetlosmeđa saten vrpca
	Dimenzije: duljina 95 cm x 3 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: ŽP21	
Naziv: Plavozelena satenska vrpca	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: plavozelena saten vrpca
	Dimenzije: duljina 31 cm x 3 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: ŽP22	
Naziv: Fragment til čipkane vrpce	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: čipkarska
	Materijal: smeđa til čipkana vrpca stiliziranog cvjetnog motiva
	Dimenzije: duljina 42 cm x 7 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
Lokalitet: Požega	

Kataloška jedinica: ŽP23	
Naziv: Fragment smeđe rips vrpce	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka
	Materijal: smeđa rips vrpca
Dimenzije: duljina 11 cm x 2,3 cm širine	

	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP24	
Naziv: Kratka smeđa vrpca s ušivenim naborima i uskom baršun smeđom vrpcom	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: smeđa rips vrpca
	Dimenzije: duljina 23 cm x 7,5 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP25	
Naziv: Kratka smeđa rips mašna (sašivena)	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: smeđa rips vrpca
	Dimenzije: 2,6 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP26	
Naziv: Tamnosmeđa rips mašna	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, pozamenterijska
	Materijal: tamnosmeđa rips vrpca
	Dimenzije: 2,3 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP27	
Naziv: Smeđa saten mašna s omčom	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka
	Materijal: smeđa saten vrpca
	Dimenzije: 3,5 cm širine, obujam omče 31 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP28	
Naziv: Fragmenti gaze (tri smeđa, jedan zeleni)	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka

	Materijal: smeđa i zelena gaza
	Dimenzije: zelena: 23/14 cm x 16 cm smeđi: 20,5 cm x 19 cm 27 cm x 17 cm 18 cm x 7,5 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP29	
Naziv: Prugasti zeleno bež fragment s volanima (najvjerojatnije dio ogrtača-pelerine)	Autor: nepoznat
	Datacija: tkanina – kraj 18. st., rokoko
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: zeleno bež damast s motivom pruga
	Dimenzije: visina 37 cm x 76 cm širine, gornji volan visine 8 cm, donji volan visine 2,5 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP30	
Naziv: Fragment tamnosmeđe taft tkanine	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka, pozamenterijska
	Materijal: tamnosmeđi taft
	Dimenzije: visina 22,5 cm x 27 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP31	
Naziv: Manšeta rukava haljine	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka, pletačka
	Materijal: smeđi taft, metalne francuske kopče, pletena uzica ili vrpca
	Dimenzije: visina 7,5 cm x 22 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP32	
Naziv: Tri kose bež rubne trake	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: bež saten

	Dimenzije: 1. duljina 28,5 cm x 2 cm visine 2. duljina 50 cm x 2 cm visine 3. duljina 70 cm x 2 cm visine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP33	
Naziv: Višeslojni fragment s valovitom uzicom	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka, pletačka
	Materijal: smeđi saten, tamnosmeđe platno, končana uzica, valovita uzica
	Dimenzije: 13 cm x 7 cm (uzice još 17 cm)
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP34	
Naziv: Zeleni pravokutni fragment	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka
	Materijal: petrolej zeleni taft
	Dimenzije: 87 cm x 64 cm (ukupna širina tkanine)
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP35	
Naziv: Bež pravokutni fragment	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka
	Materijal: bež taft
	Dimenzije: 61 cm x 14,5 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: ŽP36	
Naziv: Tri kožna krojna elementa	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: kožarska
	Materijal: tamnosmeđa koža, čavao
	Dimenzije: 1. širina 13 cm x 3,2 cm visine 2. širina 13 cm x 3,2 cm visine 3. širina 19 cm x 3 cm visine

	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Prsluci

Kataloška jedinica: P01	
Naziv: Prednjica tamnosmeđeg prsluka	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: tamnosmeđa svila karo mrežastog motiva unutar kojih se nalaze stilizirani cvjetovi (šest latica)
	Dimenzije: visina 54 cm x 46,5 širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: P02	
Naziv: Zeleni prugasti prsluk	Autor: nepoznat
	Datacija: druga polovica 18. st. (rokoko)
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: zeleni damast uzdužnih pruga stiliziranog čipkastog geometrijsko cvjetnog uzorka
	Dimenzije: visina 65 cm x 40 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: P03	
Naziv: Tamnosmeđi keper prsluk s cvjetnim rubnim svilenim vezom	Autor: nepoznat
	Datacija: 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka, vezilačka
	Materijal: tamnosmeđi keper, tamnosmeđi rips, svileni vez stiliziranog cvjetnog uzorka
	Dimenzije: visina 61 cm x 44 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: P04	
Naziv: Jedna prednjica baršun prsluka kariranog motiva	Autor: nepoznat
	Datacija: prva polovica 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: baršun – kombinacija rezanog i nerezanog, smeđe i plavozeleni kvadratni motiv, metalni gumbi
	Dimenzije: visina 51 cm x 30 cm širine

	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: P05	
Naziv: Smeđi vuneni prsluk u fragmentima	Autor: nepoznat
	Datacija: prva polovica 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: vuneni smeđi pust, ojačanje – pamučno nebojano platno, metalni gumbi
	Dimenzije: 1. 39 cm x 20 cm – dio prednjice s dva gumba i četiri otvora za gumb 2. 9 cm x 10 cm – fragment s dva nabora 3. 11 cm x 13 cm – fragment kragne s dva gumba 4. 28 cm x 7 cm – fragment druge prednjice?
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Kataloška jedinica: P06	
Naziv: Mali zeleni taft prsluk – dječji ili ženski	Autor: nepoznat
	Datacija: prva polovica 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka
	Materijal: zeleni taft, željezne francuske kopče
	Dimenzije: visina 48 x 38 cm širine
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

Dječji predmeti

Kataloška jedinica: DP01	
Naziv: Kapica za bebu s mašnom na vrhu	Autor: nepoznat
	Datacija: prva polovica 19. st.
	Tehnika: tkalačka, krojačka, pozamenterijska
	Materijal: zeleni taft, bakrenosmeđi taft, bež saten, rips vrpca bež boje
	Dimenzije: visina 14 cm x 17 cm širine, visina otvora 7 cm, visina obruba 1 cm, širina vrpce 3 cm
	Objekt: Požeška biskupija
	Lokalitet: Požega

12.Summary

Grave textiles offer a rare view into perceptions of life and death, textile trade and type of clothing used in a particular area at a particular time in history. One such rare example was found in the St. Theresa of Avila cathedral crypt in Požega, where both clergy members and prominent citizens of Požega from the 18th and 19th century were buried. Of the 546 individuals buried in the crypt, most were mummified and thus their garments were perfectly preserved as well. The dresses were found in such an excellent condition that it was decided to conserve, restore and exhibit them for the general public. This is rather unusual for grave textiles, which we found out through a comparison with three other similar examples of grave textile sites: Spitalfields (United Kingdom), North Brisbane (Australia) and Ostrobothnia (Finland). Due to different levels of preservation (mostly worse than those found in Požega), different approaches and goals were chosen, so the grave textiles were not restored in neither of the three cases.

Key words: 19th century, grave textiles, conservation, St. Theresa of Avila cathedral crypt, Spitalfields.